
**Vanhemmat ja varhaiskasvattajat osallisina kiusaamista
ehkäisevän suunnitelman laatimisessa päiväkodissa**

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, Lahdensivu

Kevät 2016

Laura Mäki

Sanna Yrtti

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijät	Laura Mäki ja Sanna Yrtti	Vuosi 2016
Työn nimi	Vanhemmat ja varhaiskasvattajat osallisina kiusaamista ehkäisevän suunnitelman laatimisessa päiväkodissa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma erääseen hämeenlinnalaiseen yksityiseen päiväkotiin yhteistyössä vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa. Aihe tälle opinnäytetyölle saatiin työelämän pyynnöstä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemyksiä kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta ja laatia näiden tietojen pohjalta päiväkotiin kiusaamisen ehkäisy-suunnitelma osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Työn taustalla keskeisimpiä teorioita olivat varhaiskasvatukseen, päivähoitoon, osallisuuteen, kiusaamiseen ja sen ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyvät teorit. Tässä opinnäytetyössä toteutettava tutkimus oli kvalitatiivinen. Opinnäytetyön aineisto kerättiin varhaiskasvattajien teemahaastatteluilla. Lisäksi aineistona käytettiin aiemmin haastateltujen vanhempien kirjallisia vastauksia. Aineisto analysoitiin teemoittelulla.

Tutkimuksessa ilmeni vanhempien ja varhaiskasvattajien näkemysten kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta olevan yhteneväisiä. Haastatteluissa korostui varhaiskasvattajien sensitiivisen työotteen ja lapsiryhmän tuntemisen merkitys sekä lapsen edun huomioiminen kiusaamisen ehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa. Myös ikäryhmien välisten erojen huomioiminen sekä kasvatuskumppanuus kotien ja varhaiskasvattajien välillä nähtiin merkityksellisenä.

Opinnäytetyömme jatkokehitysehdotuksena on tehdä tekemämme päiväkotikohtaisen kiusaamista ehkäisevän suunnitelman lisäksi työyhteisönä omat ryhmäkohtaiset suunnitelmat, sillä ikäkausien välillä on eroja sekä kiusaamisessa, kiusaamiseen puuttumisessa että kiusaamisen ehkäisyssä.

Avainsanat Varhaiskasvatusta, päivähoito, osallisuus, kiusaaminen, kiusaamisen ehkäisy, kiusaamiseen puuttuminen

Sivut 30 s. + liitteet 18 s.

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Authors	Laura Mäki and Sanna Yrtti	Year 2016
Subject of Bachelor's thesis	Parents and early childhood educators working collaboratively in order to create a bullying prevention plan in a day care centre.	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to create a bullying prevention and intervention plan to a private day care center in Hämeenlinna in co-operation with the parents and early childhood educators. The thesis was commissioned by the day care center.

The purpose of this thesis was to examine the educators' and parents' opinions about bullying, how to prevent bullying and how to intervene in bullying. Based on this information a bullying prevention and intervention plan was drawn up and it will be a part of the early childhood education and care (ECEC) curriculum.

The theoretical background of this qualitative thesis consists of early education, children's day care, participation, bullying and bullying prevention and intervention. The research data were collected from the early childhood educators using a semi-structured interview. In addition, written data gathered from the parents earlier were also used. The data were analyzed on a thematic basis.

The results of this thesis showed that the opinions of parents and educators were identical. The importance of a sensitive approach and knowing all the children in the group as well as considering the child's best interest when preventing and intervening in bullying were highlighted in the results. Taking into account the differences between the age groups and the ECEC partnership were also regarded as meaningful.

Due to the differences in how bullying manifests itself, how it can be prevented or intervened in in various age groups, a suggestion for further development is that the day care center would make separate plans for each age group in addition to the general bullying prevention and intervention plan which was compiled during this thesis process.

Keywords Early childhood education and care, children's day care, participation, bullying, bullying prevention, bullying intervention

Pages 30 p. + appendices 18 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KONTEKSTIN KUVAUS	2
	2.1 Varhaiskasvatus.....	2
	2.2 Päivähoito.....	3
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	5
	3.1 Kiusaamisen määrittely	5
	3.2 Kiusaaminen päiväkodissa	8
	3.3 Kiusaamisen ehkäisy	10
	3.3.1 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen	11
	3.3.2 Havainnointi lapsiryhmässä.....	12
	3.3.3 Turvallinen ilmapiiri lapsen kasvun ja kehityksen kannalta	13
	3.3.4 Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettelu	13
	3.4 Kiusaamiseen puuttuminen	14
	3.5 Osallisuus käsitteenä	16
	3.5.1 Lapsen osallisuus.....	17
	3.5.2 Vanhempien osallisuus	18
4	KEHITTÄMISTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	19
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
	5.1 Aineiston hankinta.....	20
	5.2 Aineiston analyysi	21
	5.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	22
6	TULOKSET	23
	6.1 Kiusaaminen varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan..	23
	6.2 Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan.....	24
	6.3 Kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan	25
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	26
8	SUUNNITELMAN KÄYTTÖ JA JATKOKEHITTELY	28
	LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheeksi valikoitui vanhempien ja varhaiskasvattajien osallisuus kiusaamista ehkäisevän suunnitelman laatimisessa päiväkodissa. Tavoitteena on selvittää varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemyksiä kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta ja laatia näiden tietojen pohjalta päiväkotiin kiusaamisen ehkäisysuunnitelma osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Idea opinnäytetyölle saatiin suoraan yhteistyötaholta. Työelämätahon kumppanina toimi eräs hämeenlinnalainen yksityinen päiväkotikoti. Päiväkodissa on 37 lasta ja kymmenen työntekijää. Yhteyshenkilönä toimi päiväkodin vastaava lastentarhanopettaja.

Kiusaaminen ilmiönä ja sen ehkäisy sekä koulu- että päivähoitoympäristössä on hyvin ajankohtaista. Esimerkiksi mediassa aihetta käsitellään ja aiheesta pyörii aika ajoin useita erilaisia ehkäisykampanjoita sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan toteuttivat vuosina 2009–2010 hankkeen Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa, jonka selvityksessä päädyttiin siihen tulokseen, että kiusaamisen ehkäisy tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa ja kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma tulisi ottaa käyttöön osaksi varhaiskasvatuksen suunnitelmaa valtakunnallisella, kunnallisella ja yksikötasolla. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 53.)

Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää, koska kiusaamista tapahtuu jo alle kouluikäisten lasten parissa. Lisäksi alle kouluikäisten lasten keskuudessa on havaittavissa sellaista toimintaa, jolla voi olla kiusaamisen syntymiseen myötävaikuttavia elementtejä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 41.)

Tämän opinnäytetyön aihetta lähestytään osallisuuden näkökulmasta. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma laaditaan osallistamalla sekä vanhemmat että varhaiskasvattajat suunnitelman tekoon. Työn lähtökohdaksi on laadittu kattava kiusaamisen ehkäisysuunnitelma, joka toimii työvälineenä toimeksiantajapäiväkodille ja hyödyttää niin lapsia, heidän vanhempiaan kuin päiväkodin varhaiskasvattajia.

Tutkimusote työssä on kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimuksessa selvitetään vanhempien ja varhaiskasvattajien näkemyksiä kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta. Päiväkotikoti on jo aiemmin kerännyt aineistoa lasten vanhemmilta kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa varten kirjallisesti. Tämän aineiston lisäksi tutkimusta varten haastatellaan kahdeksaa päiväkodin varhaiskasvattajaa. Haastattelut ovat teema-haastatteluita. Saatu aineisto analysoidaan teemoittelemalla.

2 KONTEKSTIN KUVAUS

Ensimmäisessä luvussa perehdytään opinnäytetyön kontekstiin kertomalla varhaiskasvatuksesta ja päivähoidosta. Luvussa kerrotaan varhaiskasvatuksen ja päivähoidon tavoitteista sekä siitä, minkälaisilla menetelmillä tavoitteisiin pyritään.

Lisäksi luvussa tuodaan esille sitä, millaisilla tekijöillä on vaikutusta laadukkaaseen varhaiskasvatukseen ja päivähoitoon. Teoria pohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä lakiin lasten päivähoidosta.

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 77) mukaan varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka päämääränä on edistää ja ylläpitää lasten tasapainoista kasvua ja kehitystä yhteistyössä vanhempien ja kotien kanssa. Yhtenä varhaiskasvatuksen tehtävänä nähdään myös vanhempien ja kotien tukeminen näiden kasvatustehtävässä. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen alueista ja varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa.

Varhaiskasvatus on kokonaisuus, jossa yhteen nivoutuvat hoito, kasvatus sekä opetus. Nämä varhaiskasvatuksen ulottuvuudet painottuvat eri-ikäisillä lapsilla eri tavoin. Hyvä hoito ja lapsen perustarpeista huolehtiminen ovat varhaiskasvatuksen yksi tehtäväalue, joka luo pohjan kasvatukselle ja oppimiselle. Hyvin hoidetun lapsen perustarpeista on huolehdittu, jolloin lapsi voi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin, ympäristöön sekä toimintaan. Lapsen päivään sisältyvät hoito- ja muut vuorovaikutustilanteet sekä arjen pienet työtehtävät, leikki ja muu lapselle ominainen toiminta ovat tärkeitä kasvun ja oppimisen tilanteita. Varhaiskasvattajat tuovat lapsen päivän eri vaiheisiin kasvatuksen ja opetuksen ulottuvuuden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15–16.)

Varhaiskasvatuksen ensisijainen tavoite on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kun lapsi voi hyvin, hänellä on parhaat mahdolliset valmiudet hyvään kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Hyvinvoinnin edistämiseksi lapsen perustarpeista huolehditaan ja lapsen terveyttä ja toimintakykyä vaalitaan. Lapsen hyvinvointia varhaiskasvatuksessa edistävät turvalliset ihmissuhteet sekä hyvä vuorovaikutus. Lapsen suhteita vanhempiin, varhaiskasvattajiin ja muihin lapsiin vaalitaan ja lapselle tulee kokemus siitä, että hän kuuluu vertaisryhmään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 13) varhaiskasvatuksen kasvatuspäämäärinä pidetään lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämisen lisäksi toiset huomioon ottavien toimintatapojen vahvistamista sekä itsenäisyyden asteittaista lisäämistä. Henkilökohtaisesta hyvinvoinnista huolehtimiselle keskeistä on yksilöllisten tarpeiden ja ominaisuuksien tunnistaminen, kunnioittaminen ja huomioonottaminen toiminnassa.

Toiset huomioon ottavien toimintatapojen vaaliminen tarkoittaa sitä, että jokainen lapsi oppii ottamaan toiset huomioon ja välittämään toisista. Itsenäisyyden asteittainen lisääminen puolestaan tarkoittaa sitä, että lapsi kykenee huolehtimaan itsestään ja läheisistään ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja valintoja omien toimintaedellytystensä puitteissa. Lapsi oppii omatoimisuutta siten, että tarpeenmukainen huolenpito ja turva ovat kuitenkin lähellä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja hyvinvointia, tukea oppimista, luoda ja taata turvallinen varhaiskasvatusympäristö lapselle, varmistaa lasten yhdenvertaisuus, tasa-arvoisuus sekä osallisuus, tunnistaa lasten yksilölliset tarpeet ja toimia niiden mukaisesti sekä toimia yhdessä sekä lapsen että lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 2 a §.)

Varhaiskasvatusta ohjataan valtakunnallisella ja kunnallisella tasolla. Valtakunnallinen ohjeistus koostuu päivähoitoa ja esiopetusta ohjaavista laeista sekä valtakunnallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Kunta puolestaan laatii omat linjauksensa sekä oman, kunnallisen varhaiskasvatussuunnitelmansa, jotka pohjautuvat lakeihin ja valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Kaikissa kunnan varhaiskasvatuyksiköissä laaditaan myös omat, yksikkökohtaiset varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmat sekä lasten yksilölliset varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 9.)

Varhaiskasvatussuunnitelma perustuu lapsen oikeuksia konkretisoiviin keskeisiin periaatteisiin. Näitä periaatteita ovat lapsen oikeus turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen sekä oikeus tulla ymmärretyksi ja kuuluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 40.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, 40) mukaan kasvatuksessa pyritään varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti vahvistamaan toiset huomioonottavia käyttäytymismalleja ja toimintatapoja. Tämä on kiusaamisen ehkäisyn kannalta tärkeä tavoite. Kasvatuksessa se tarkoittaa sitä, että jokainen lapsi oppii ottamaan muita huomioon ja välittämään toisista. Myös itsenäisyyden lisääminen ja asteittainen vastuunotto omasta toiminnasta kasvatuksen päämäärinä ovat edellytyksenä sille, että lapsi oppii ymmärtämään tekojensa seurauksia yhteisössään.

2.2 Päivähoito

Päivähoito on osa varhaiskasvatusta ja tarkoitettu perheille, joissa on alle kouluikäisiä lapsia. Myös vanhemmat lapset tilanteessa, jossa erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty, ovat oikeutettuja päivähoitoon. Päivähoitoa voidaan järjestää päiväkotihoidona tätä tarkoitusta varten varatussa tilassa, jota kutsutaan päiväkodiksi. Lisäksi päivähoitotoiminta on mahdollista yksityiskodissa tai muussa kodinomaisessa hoitopaikassa perhepäivähoitona sekä muunlaisena päivähoitona tätä tarkoitusta varten varatussa paikassa. Päivähoitoa järjestetään tarvittaessa

myös lastensuojelun avohuollon tukitoimena. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 1–2 §.)

Lasten päivähoito tulisi järjestää siten, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan tarvittuun vuorokauden aikaan. Kuntien tulee järjestää asukkaidensa lasten päivähoitoa siinä määrin kuin kunnassa esiintyvä tarve vaatii. Päivähoito on joko kunnan itsensä järjestämää tai yksityisen palveluntuottajan järjestämää ja kunnan valvomaa toimintaa. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 2 §, 4 §.)

Päivähoidon tarkoituksena on edistää jokaisen lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, kasvua ja kehitystä, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä sekä edistää elinikäistä oppimista, toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa ja varmistaa lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Tämän lisäksi päivähoiton tavoitteisiin kuuluu kohdata jokainen lapsi tasa-arvoisesti sekä ymmärtää ja tunnistaa lasten yksilölliset tarpeet ja ominaisuudet sekä varmistaa lasten ja heidän vanhempiensa osallisuus päivähoitossa. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 2 a §)

Päivähoitossa tarkoituksena on myös kehittää lasten vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja sekä kasvattaa lapsia toisten ihmisten kunnioittavaan kohteluun ja ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan. Näiden lisäksi päivähoito mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin ja tarkoituksena on toimia yhteistyössä lasten vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 2 a §.)

Päivähoitoa ja varhaiskasvatusta ohjataan ja valvotaan sekä valtakunnallisella että kunnallisella tasolla. Lisäksi päivähoitotoimintaa ohjaavat esimerkiksi erilaiset lasten oikeuksia koskevat sopimukset. Päivähoitotoimintaa ohjaavat muun muassa varhaiskasvatusta ja esiopetusta säätelevät lait, valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä kuntakohtaiset varhaiskasvatusta ja esiopetusta säätelevät asiakirjat, esimerkiksi kunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 7 a §, 8 §.)

Jokaisella päivähoitopaikalla on oltava oma yksikkökohtainen varhaiskasvatussuunnitelmansa sekä jokaisella päivähoitoon osallistuvalla lapsella henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelmansa. Lasten päivähoiton yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriölle. Aluehallintovirastolle kuuluvat lasten päivähoiton suunnittelu, ohjaus ja valvonta omalla toimialueellaan. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 7a§, 8§)

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön teoriaosuus koostuu kiusaamisilmiön, kiusaamisen ehkäisyn ja kiusaamiseen puuttumisen teoriasta. Lisäksi teoriaosuudessa perehdytään osallisuuteen liittyvään teoriaan.

Luvut 2.1, 2.2 ja 2.3 käsittelevät kiusaamista ilmiönä, kiusaamisen ehkäisemistä sekä kiusaamiseen puuttumista. Kiusaaminen ilmiönä on nostettu esiin sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Lisäksi luvussa tarkastellaan konfliktin ja kiusaamisen välisiä eroavaisuuksia.

Luvussa 2.4 perehdytään osallisuuden teoriaan. Luvussa käsitellään lasten osallisuuden lisäksi erityisesti vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuksessa sekä kasvatuskumppanuuden käsitettä.

3.1 Kiusaamisen määrittely

Kiusaamista on tieteellisen tutkimuksen piirissä selvitetty pääasiassa yksilön ja vallankäytön näkökulmasta sekä ryhmadynaamisena ilmiönä. Rigby (2004) pitää kiusaamista vahvemman järjestelmällisenä toimintana heikoman alistamiseksi ja vahingoittamiseksi. (Neitola 2010, 217.)

Fors (1993) on keskittynyt myös vallan ja kontrollin käsitteisiin tutkiessaan kiusaamistilannetta kiusaajan ja uhrin välillä. Forsin mielestä kiusaamisessa on kyse muutoksesta melko tasavertaisessa suhteessa, joka ajan kuluessa muuttuu yhä vihamielisemmäksi ja epätasavertaisemmaksi. Mitä kauemmin kiusaaminen jatkuu, sitä vähemmän toimintamahdollisuuksia uhrilla on. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4.)

Dan Olweus on yksi kiusaamisen tutkimuksen uranuurtajista ja hän määrittelee kiusaamisen seuraavasti: ”Henkilö on kiusattu, kun hän toistuvia kertoja ja tietyn ajan sisällä joutuu negatiivisten tekojen kohteeksi yhden tai useamman henkilön toimesta.”. Tätä määritelmää käytetään edelleen yleisesti. (Repo 2013, 34–35.)

Kiusaamista kuvataan myös yksilön kyvyttömyytenä puolustaa itseään kiusaamistilanteessa: ”Kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti pahaa mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua.”. Salmivalli (1998) lähestyy kiusaamista lisäksi ryhmadynaamisena ilmiönä, jolloin kiusaaminen ei tapahdu vain kiusaajan ja kiusatun välillä vaan kaikilla ryhmän jäsenillä on rooli kiusaamisprosessissa. (Repo 2013, 34–35; Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4.)

Roolien jako kiusaamisilmiössä ei tapahdu yksilöiden ominaisuuksien vaan ryhmän odotusten ja tarpeiden mukaan. Lapsi ei siis valitse itse rooliaan vaan ryhmä määrittelee sen hänelle. Uhrin ja kiusaajan roolien lisäksi Salmivalli (1998) nimeää avustajan, vahvistajan, puolustajan sekä ulkopuolisen roolit. Tämä syntynyt rooli alkaa tuottaa sitä käyttäytymistä, mitä rooli edellyttää. On osoittautunut, että nämä roolit ovat suhteellisen pysyviä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, 4–5) mukaan avustajan roolissa oleva osallistuu kiusaamiseen tukemalla tai auttamalla kiusaajaa. Vahvistaja puolestaan ylläpitää kiusaamista esimerkiksi nauramalla tai katselemalla kiusaamistilanteita, muttei suorasti osallistu kiusaamiseen. Puolustajan rooliin asettautunut on uhrin puolella ja pyrkii aktiivisesti lopettamaan kiusaamisen. Ulkopuolisen roolissa oleva ei halua sekaantua kiusaamiseen millään tavalla, vaikka olisi tietoinen ilmiöstä.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että pojat ovat tyttöjä enemmän mukana kiusaamisessa sekä uhrina että kiusaajana. Poikia kiusaavat usein toiset pojat kun taas tyttöjä kiusaavat sekä pojat että tytöt. Tyttöjä ja poikia kiusataan yhtä paljon, mutta tyttöjen useammin käyttämä epäsuora kiusaaminen on vaikeasti havaittavaa ja voi jäädä täysin huomaamatta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4–5.)

Perinteisesti tutkimukset ovat osoittaneet sukupuolten välillä olevan eroja kiusaamisessa. Fyysinen ja verbaalinen eli suora kiusaaminen on tavallisempaa poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Epäsuoria tapoja eli lähinnä psyykkisiä tapoja kiusata pojat käyttävät yhtä paljon kuin tytöt. Epäsuora aggressio on usein piilossa aikuisilta, jolloin kiusaamista on vaikea huomata ja tunnistaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 37.)

Myös ikäryhmien välillä on eroja kiusaamisessa. Pienillä lapsilla on taipumus käyttää enemmän suoria kuin epäsuoria kiusaamisen muotoja. Kaverisuhteisiin liittyvää psyykkistä kiusaamista on tosin osoitettu esiintyvän jo 3-vuotiailla lapsilla. Alle kouluikäisten lasten kiusaaminen on vähemmän harkittua kuin vanhempien lasten aggressio. Perren (2000) löysi tutkimuksessaan päiväkotikäisten lasten keskuudesta sekä fyysisistä, verbaalista että psyykkistä kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 20.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 4) mukaan pienten lasten parissa tulee pohtia tarkasti kiusaamisen tietoisuutta ja tarkoituksellisuutta. On haasteellista arvioida milloin lapset tiedostavat, että heidän toimintansa voi vahingoittaa ja loukata toisia.

Salmivallin (2003, 10) mukaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa erimielisyydet ja konfliktit ovat väistämättömiä. Välienselvittely ei ole välttämättä suoraan negatiivinen asia, vaan sillä voi olla usein myös kehityksellinen ja kasvatuksellinen tehtävä. Ristiriitatilanteiden avulla lapsi oppii tunnistamaan itsessään erilaisia tunnereaktioita ja hallitsemaan niitä. Lisäksi lapsi oppii kykyä ratkaista ristiriitatilanteita sekä selvittämään ja sopimaan riitoja.

Konflikti- ja riitatilanteissa on usein kyse kahdesta tai useammasta suhteellisen tasavertaisesta henkilöstä, jotka riitelevät tai ovat eri mieltä jostakin asiasta. Kiusaamisessa puolestaan kyse on siitä, että kiusatulla on vaikeuksia puolustautua itseensä kohdistuvaa kielteistä toimintaa vastaan. Kiusaamisen ja konfliktien välisenä erona pidetään juuri tätä vallan epätasapainoa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 4.)

Konflikti- ja riitatilanteista useat ovat sellaisia, jotka lapset kykenevät ratkaisemaan itse ja joita lasten tuleekin ratkoa keskenään. Kiusaaminen on aina tilanne, johon tarvitaan aikuisten väliintuloa ja apua tilanteen selvittämiseen. Konflikti- ja riitatilanteista jotkut vaativat myös aikuisten ratkaisua ja aikuisten tulee olla tietoisia, toistuvatko tilanteet usein samojen lasten kanssa vai onko kyseessä yksittäistapaus. Aikuisten hyvä tuntemus lapsiryhmästä sekä havainnointi voivat parhaimmillaan ehkäistä jatkuvien konflikti- ja riitatilanteiden puhkeamisen kiusaamiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 5.)

Useat tutkijat jakavat kiusaamisen muodot epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen. Suoralle kiusaamiselle tyypillistä on suora hyökkääminen, kuten esimerkiksi potkiminen, lyöminen ja tavaroiden vieminen. Epäsuoraa kiusaamista ovat esimerkiksi valehteleminen, toisen selän takana haukkuminen ja eristäminen pois ryhmästä. Kiusaamisen muotoja voidaan jaotella myös fyysiseen, sanalliseen ja psyykkiseen kiusaamiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4.)

Usein fyysinen ja sanallinen eli verbaalinen kiusaaminen rinnastetaan suoran kiusaamisen käsitteeseen ja psyykkisen kiusaamisen muodot epäsuoraan kiusaamiseen. Kuitenkin esimerkiksi verbaalinen kiusaaminen voi olla sekä suoraa että epäsuoraa kiusaamista.

Kiusaamisen määrittely ei ole helppoa ja yksiselitteistä, koska eri lähestymistavat ja tieteenalat kuvaavat ja ymmärtävät kiusaamista eri tavalla painopisteestä riippuen. On myös havaittu, että yksilöt kokevat kiusaamisen eri tavoin. Tavanomaisiksi kiusaamista koskeviksi piirteiksi useissa määrittelyissä nousevat kuitenkin toistuvuus, tietoisuus, vallan epätasapaino sekä kiusatun kyvyttömyys puolustautua. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 5.)

Kirves ja Stoor-Grenner (2010, 5–6) tuovat esiin kiusaamisen määrittelyssä olevan tavallista, että kiusaaminen kuvataan säännölliseksi ja pidemmän ajanjakson aikana tapahtuvaksi toiminnaksi. Tällaisessa määrittelyssä on kuitenkin riskinä se, että vasta toistuvat ja pitkään jatkuneet tapahtumat tulkitaan kiusaamiseksi. Jos kiusaamisen määritelmä on liian tiukka, on vaarana se, että moni yksilön halventavaksi ja loukkaavaksi kokemaa käyttäytyminen jolla voi olla pitkäaikaisia seurauksia, jätetään huomiotta. Tavallista määrittelyissä on myös tietoisuuden korostaminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että kiusaajan loukkaava toiminta uhria kohtaan on tahallista ja tietoista.

Useimpiin määritelmiin kuuluu myös ajatus siitä, että kiusaamisessa on kyse epätasapainosta kiusaajan ja uhrin välisessä voimasuhteessa. Tällöin kiusaamistilanteessa uhri on kyvytön puolustautumaan häneen kohdistuvia negatiivisia tekoja vastaan. Vallan epätasapainon syyt voidaan nähdä eri näkökulmista. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että kiusaaja on fyysisesti uhriaan vahvempi, verbaalisesti taitavampi tai epätasapaino voimasuhteessa voi johtua myös koetusta ylivoimaisuudesta, jolloin kiusaaja ei välttämättä ole vahvempi, mutta hänet koetaan tilanteessa sellaiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 6.)

On myös ilmennyt, että eri yksilöt kokevat kiusaamisen eri tavalla. Kiusaamisen kokeminen on siis subjektiivista ja tämän subjektiivisen kokemuksen huomioiminen on tärkeää tunnistettaessa kiusaamistilanteita. Oleellista on muistaa, että lasten kokemukset kiusaamisesta ovat erilaisia sekä yksilötasolla että eri ikäluokissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 5–7.)

Koska valtaosa kiusaamista koskevasta tutkimuksesta on kohdistunut kouluympäristöön ja työelämään, kiusaamisen määritelmä on luotu näistä ympäristöistä. Pienten lasten kiusaamisesta Suomessa on tehty vain muutamia tutkimuksia. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet kiusaamista tapahtuvan jo päiväkotikäisten lasten parissa. Suomessa on vasta viime vuosina herätty keskustelemaan pienten lasten kiusaamisesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3; Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3.)

Kiusaaminen on negatiivinen ilmiö, jota voi esiintyä erilaisissa yhteisöissä yhteisön jäsenten iästä, sukupuolesta ja muista ominaisuuksista riippumatta. Valitettavasti kiusaaminen on ilmiönä laaja ja koskettaa monia. Kiusaamiselle ei ole yksiselitteistä syytä ja sen seuraukset voivat olla hyvin moninaiset. Siksi on tärkeää, että kiusaamista ehkäistään ja siihen puututaan.

Kiusaaminen on yhteisöllinen ilmiö ja kiusaamista on ilmennyt aina. Kiusaamista ilmenee pienistä lapsista aina aikuisiin, ilmenemismuodot ja tavat vain vaihtuvat. Kiusaamista ei saa missään tilanteessa hyväksyä, erityisesti lasten kohdalla kiusaamista tulee tarkastella kiusatun kokemuksen kautta. Tärkeintä on se, miten kiusaamisen kohteena oleva lapsi kiusaamisen kokee. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 17.)

3.2 Kiusaaminen päiväkodissa

Päiväkodissa tapahtuvassa kiusaamisesta Suomessa on olemassa vain vähän tutkimustietoa. Kansainvälisiä tutkimuksia löytyy joitakin. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että kiusaamista esiintyy jo alle kouluikäisten lasten keskuudessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3.)

Kun verrataan kansainvälisiä ja kotimaisia tutkimustuloksia on syytä muistaa, että suomalainen päivähoito poikkeaa selvästi muiden maiden kasvatustutkimustuloksista. Tästä huolimatta kiusaaminen ilmiönä näyttäisi olevan samankaltainen kotimaassa ja ulkomailla. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 10.)

Helgesenin (2010) mukaan kiusaaminen on hieman ristiriitainen ja hieman tabuina pidetty aihe silloin, kun kyseessä on alle kouluikäinen lapsi. Helgesenin tutkimusten tulokset osoittavat, että päiväkodin henkilöstö on josakin määrin haluton näkemään, että myös pienet lapset voivat kiusata toisiaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3.) Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, tiivistelmä) tekemässä selvityksessä huomattiin, että päiväkodin työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa tunnistaa kiusaaminen eikä keinoja puuttua siihen.

Olemassa olevan tutkimustiedon mukaan kiusaaminen varhaiskasvatuksessa ilmenee ja muistuttaa suurelta osin koulukiusaamista ilmiönä. Perren (2000) painottaa, että pienten lasten välinen kiusaaminen on ongelma, johon tulee suhtautua vakavasti. Perrenin tutkimusten mukaan päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen seurauksia uhrille ovat yksinäisyys, heikentynyt itsetunto sekä vastenmielisyys koulun aloittamiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3.)

Perrenin (2000) tutkimuksesta ilmeni lisäksi, että muita kiusaavilla lapsilla oli kavereita ryhmässä ja he saivat vain vähän kielteistä palautetta negatiivisesta käytöksestään. Hänen mielestään kiusaaminen on opittua käytöstä, joka jatkuu lapsen saadessa myönteistä vahvistusta. Lapsen vallan ja hallinnan tunne jo itsessään vahvistaa käytöstä, jota myös kavereiden arvostus tukee. Tämän vuoksi kiusaaja ei lopeta käyttäytymistään ilman aikuisten aktiivista tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3.)

Linken (1998) mukaan kiusaamista tapahtuu toistuvasti, se on tietoisista ja antaa nautintoa kiusaajalle. Kohteeksi joutunut henkilö on alakynnessä. Hänen mukaansa tällaista käyttäytymistä on havaittavissa jo kolmevuotiaiden lasten vuorovaikutuksessa. Siihen voi kuulua esimerkiksi toisten leikkien keskeyttämistä, eristämistä ryhmästä tai lyömistä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 7.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, 18–19) selvityksestä havaittiin, että suomalaisissa päiväkodeissa esiintyi fyysistä, verbaalista sekä psyykkistä kiusaamista. Kiusaamistapoja olivat esimerkiksi lyöminen, nipistely, nimittely, selän takana puhuminen, poissulkeminen sekä kiristäminen. Ryhmästä poissulkeminen ja leikkien ulkopuolelle jääminen kuitenkin puhuttivat haastateltuja lapsia ja aikuisia selkeästi eniten ja ne nähtiin yleisenä kiusaamisen muotona.

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, tiivistelmä) tekemästä selvityksestä voitiin johtopäätöksinä todeta, että kiusaamisen ehkäisy on hyvä aloittaa mahdollisimman varhain. Kiusaamisen juuret löytyvät jo pienten lasten parista ja on tärkeää katkaista kiusaamisen kierre mahdollisimman varhain ja ehkäistä sen syntymistä. Tämä edellyttää tietoisuutta kiusaamisesta ja tietoa keinoista ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen. Keskeisiä tekijöitä ovat lasten vuorovaikutustaitojen ja empatiakyvyn vahvistaminen ja olennaista on tukea lasten myönteisiä vertaissuhteita ja ryhmässä toimimisen taitoja.

Varhaiskasvattajien tehtävä on havainnoida tarkasti ja sensitiivisesti lapsiryhmää ja huolehtia siitä, että jokainen lapsi pääsee osaksi ryhmää ja leikkejä. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma kehoitetaan ottamaan osaksi kuntien ja yksikköjen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suomessa on vasta viime vuosina alettu keskustella kiusaamisesta päiväkodissa esiintyvänä ilmiönä, kun taas esimerkiksi Ruotsissa kaikilla päiväkodeilla ja esi-koululuokilla on lain mukaan velvollisuus laatia tasavertaisen kohtelun suunnitelma syrjinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, tiivistelmä; Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3.)

Suomessa laki lasten päivähoidosta ja perusopetuslaki edellyttävät, että jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen toiminta- ja oppimisympäristöön. Lisäksi perusopetuslaki edellyttää, että koulujen tulee laatia suunnitelma opilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä opetussuunnitelman yhteydessä. Perusopetuslaki kattaa myös esiopetuksen, jolloin päiväkodeilta edellytetään suunnitelmaa osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa, mikäli esiopetus tapahtuu päiväkodissa. Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kiusaamisen ehkäisyä ei mainita, mutta siinä korostetaan turvallisia ihmissuhteita, turvattua kasvua ja kehitystä sekä henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämistä ja toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistamista. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973; POL 628/1998; Kirves & Stoor-Grenner 2010, 1–2.)

3.3 Kiusaamisen ehkäisy

Kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttumisen lähtökohdat varhaiskasvatuksessa perustuvat erilaisten lakien, asetusten, sopimuksien ja ohjeistuksien antamiin suosituksiin ja linjoihin esimerkiksi lasten oikeudesta fyysisesti ja psyykkisesti turvalliseen ympäristöön sekä syrjimisen ehkäisyyn. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu lasten oikeuksien sopimukseen, jossa todetaan, että kaikilla lapsilla on samat oikeudet, kaikki lapset ovat samanarvoisia ja kaikilla lapsilla on oikeus suojaan fyysisistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältävät periaatteita joiden voidaan katsoa olevan kiusaamista ehkäiseviä työtapoja, kuten esimerkiksi toiset huomioonottavien käytösten vahvistaminen ja turvalliset ihmissuhteet. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 9.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 10) mukaan kiusaamisen ehkäisy on vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan, turvallisen ryhmän luomista sekä vuorovaikutustaitojen vahvistamista. Toista loukkaavaan käytökseen tulee puuttua, jotta siitä ei tule kiusaamista jatkuessaan. Näin päästään kiusaamisen ehkäisyn ytimeen ja ratkaistaan pulma, jossa keskustelu kääntyy siihen, oliko jokin teko kiusaamista vai ei ja voivatko pienet lapset kiusata vai ei. Sen sijaan pyritään varmistamaan, että toista loukkaavasta käyttäytymisestä ei tule kiusaamista, koska tavoitteenahan on, ettei kiusaamista pääsisi syntymään. Kiusaaminen, kuten myös sen ehkäisy, koskee koko ryhmää, ei vain yhtä tai kahta lasta. Tämän vuoksi kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen tulee nähdä laajemmin ja on tärkeää pyrkiä vaikuttamaan koko ryhmän toimintaan.

Revon (2013, 34) mukaan lasten ympärillä toimivilla aikuisilla on tärkeää olla samansuuntainen käsitys kiusaamisesta. Jos aikuisten näkemykset poikkeavat paljon toisistaan, on todennäköistä, että he puuttuvat erilaisiin asioihin jolloin kiusaamisen ehkäisystä ei tule systemaattista ja johdonmukaista. Kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista. Riitelemine ja vastoinkäymiset ihmissuhteissa kuuluvat asiaan, samoin riitelyn ja eri mieltä olemisen taitojen harjoittelu. Näihin asioihin lapset kuitenkin

tarvitsevat aikuisten tukea. Kiusaaminen sen sijaan on sellaista, minkä kohtaamista lapsi ei kykene harjoittelemaan ja siihen puuttuminen on aina aikuisten asia.

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 22) tuovat esiin kiusaamisen ehkäisyssä olevan tärkeää turvallisen ilmapiirin luominen, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen, itsetunnon vahvistaminen, tapa- ja moraalikasvatus, lasten osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä leikin havainnointi, ohjaus ja osallistuminen leikkiin. Tavat ja keinot ehkäistä kiusaamista valitaan aina kunkin lapsiryhmän tarpeen mukaisesti. Jossain ryhmässä voidaan tarvita toisenlaisia keinoja kuin toisessa, riippuen lasten sosiaalisista taidoista ja ryhmän dynamiikasta sekä yksittäisten lasten tarpeista. Ryhmässä, jossa on aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi, tarvitaan erilaiset keinot kuin ryhmässä, jossa on esimerkiksi ujoja tai syrjäanvetäytyviä lapsia. Näin ollen myös kiusaamisen ehkäisyn keinot riippuvat ryhmän lasten ja aikuisten välisistä vuorovaikutussuhteista.

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa tarvitaan ja se on tärkeä osa kiusaamisen ehkäisyä. Sen avulla kiusaamisilmiö tehdään tietoisemmaksi ja vaikutetaan kiusaamiseen liittyviin asenteisiin. Työyhteisöllä tulee olla samansuuntainen käsitys kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta ja kiusaamisenehkäisy-suunnitelman avulla työstä tehdään johdonmukaisempaa ja myös arviointi mahdollistuu ja helpottuu. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma tulisi laatia kirjallisena osaksi päivähoitoyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11.)

3.3.1 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen

Kiusaamistilanteiden huomaaminen ja tunnistaminen on edellytys sille, että kiusaamiseen voidaan puuttua tilanteen vaatimalla tavalla. Epäsuoraa kiusaamista on vaikeampaa havaita ja lapsia tulisikin entistä enemmän rohkaista kertomaan aikuiselle. Aikuisen tulee osata kuunnella tarkkaavaisesti ja osata havainnoida lapsiryhmää. Lapset oppivat nopeasti harkitsemaan, mitkä asiat kannattaa jättää kertomatta, jottei itse joudu ongelmiin ja aikuisen tehtävänä onkin pyrkiä luomaan sellainen ilmapiiri ja luottamus, jossa lapsi haluaa ja uskaltaa kertoa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 18.)

Työyhteisön sisällä pidettävät keskustelut ovat tärkeitä. Näissä keskusteluissa on hyvä käydä läpi jokaisen määritelmää kiusaamisesta. Varhaiskasvatussuunnitelman arvoja, visioita ja tavoitteita on aika ajoin tarkasteltava työyhteisön kesken. Näitä arvoja on tärkeä pohtia kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta, miten arvot tukevat lasten hyvinvointia vertaissuhteissa. Kiusaamista ehkäisevä työ alkaa yhteisellä arvokeskustelulla siitä, millaisia kasvatuservoja yksikön varhaiskasvatuksen suunnitelmassa on ja miten nämä arvot näkyvät ja tulisivat näkyä arjessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11.)

Keskustelut lisäävät työntekijöiden tietoisuutta kiusaamisesta ja kiusaamisilmiöstä ja yhtenäistävät koko työyhteisön näkemystä. Yhdessä työyhteisönä erilaisten puuttumisen menetelmien pohtiminen antaa työkaluja ja johdonmukaistaa työtä. Kiusaamisen ehkäisy suunnitelman laatimisessa nämä keskustelut ovat välttämättömiä. Jokaisen työntekijän tulee sitoutua suunnitelmaan.

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 15) painottavat, että kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen edellyttävät tietoa ja ymmärrystä ilmiöstä, jotta tilanteisiin osataan puuttua oikein. Kaikkien lasten kanssa työskentelevien on tärkeää tietää, mitä kiusaaminen on. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää nähdä myös eri osapuolten, kuten vanhempien näkemyksiä kiusaamisesta, jotta yhteinen ymmärrys voidaan luoda. Kun näkemystä kiusaamisesta muodostetaan, on otettava huomioon myös lapsen subjektiivisen kokemuksen merkitys. Lasten sietokyky tilanteiden kokemiseen vaihtelee suuresti.

3.3.2 Havainnointi lapsiryhmässä

Lasten havainnointi on erittäin tehokas menetelmä, jonka avulla kiusaamistilanteet voidaan huomata. Varhaiskasvattajan tulee osata tarkastella ja havainnoida lasten välisiä vuorovaikutustilanteita ja nähdä yhteys mahdollisten kiusaamistilanteiden syntymiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 18.)

Kiusaamisen ehkäisyssä leikki nousee hyvin tärkeäksi tekijäksi. Pienillä lapsilla tyypillinen kiusaamisen tapa on leikistä poissulkeminen. Tämä tapahtuu usein niissä tilanteissa, kun lapset valitsevat leikkikaveria tai hakeutuvat leikkiryhmiin. Leikkikaverien valinta on tilanne, jossa lapset käyttävät valtaa ja manipuloivat ryhmän sosiaalisia suhteita. Jo hyvin pienet lapset keksivät erilaisia tapoja kiristää tai uhkailla leikkikaverien avulla. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 32.)

Poissulkemista voi tapahtua myös jo leikin alettua, tällöin tilanteen huomaaminen on vaikeaa, jos aikuinen ei havainnoi leikkiä. Leikin sisällä voidaan sulkea joku lapsista ulkopuolelle siten, että leikin säännöt muuttuvat jatkuvasti niin, ettei yhdellä lapsella ole oikeastaan mahdollisuutta osallistua leikkiin tai jakaa leikissä sellainen rooli, ettei mahdollisuutta leikkiin tässäkin tapauksessa ole. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 33.)

Leikissä on myös oiva mahdollisuus harjoitella sosiaalisia taitoja, toisen huomioon ottamista, kompromissin tekemistä ja omien mielipiteiden esittämistä. Aikuisen havainnointi on edellytys sille, että voidaan erottaa toisistaan ne tilanteet missä lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea niistä tilanteista, joissa lapsia voidaan kannustaa ratkaisemaan konflikti itse. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 33.)

Varhaiskasvatuksessa epäsuoran kiusaamisen huomaaminen mahdollistuu, mikäli aikuinen on läsnä ja havainnoi lasten välistä vuorovaikutusta. Havainnoinnilla on ratkaiseva merkitys kiusaamistilanteiden huomaamiseen sekä kiusaamistilanteiden syntymisen estämiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 33.)

3.3.3 Turvallinen ilmapiiri lapsen kasvun ja kehityksen kannalta

Turvallinen ilmapiiri on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta ensiarvoisen tärkeä. Turvallisen ilmapiirin luomisen lähtökohtana on koko työyhteisö ja tapa, jolla aikuiset kohtaavat toisensa päivittäin. Kaikkien lasten tulee tuntea, että heitä arvostetaan ja kunnioitetaan ja että he voivat luottaa aikuisten olevan läsnä ja auttavan heitä tarvittaessa. Kaikilla lapsilla tulisi olla ainakin yksi turvallinen kiintymyssuhde päiväkodissa. Lasten täytyy luottaa siihen, että aikuinen kantaa vastuun ryhmästä ja toiminnasta. Ryhmä, jossa esiintyy paljon loukkaavaa käytöstä ja kiusaamista on turvaton kaikille. Silloin toimintaa ei enää ohjaa aikuinen vaan lapset. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 23.)

Päivähoidon työntekijät määrittelevät ryhmän yhteistoiminnan luonteen. Heidän vastuullaan on määritellä, mikä on hyväksyttävää käytöstä ryhmässä ja mikä ei. Aikuisten asenne on ratkaiseva kiusaamistilanteissa. Jos aikuiset viestittävät selkeästi, etteivät he hyväksy minkäänkokoista kiusaamista, myös lapset tietävät, mikä on sallittua. Jos aikuiset sen sijaan vähättelevät asiaa tai välttävät puuttumasta kiusaamiseen ja ovat myötämielisiä kielteiselle käytökselle, he viestittävät ainakin epäsuorasti, että tällainen käytös on hyväksyttävää. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 23.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 23) mukaan aikuisten asenne lapsia ja myös kollegojaan kohtaan kertoo ryhmässä vallitsevista normeista ja arvoista. Jos aikuisten kesken esiintyy selvittämättömiä konflikteja tai kiusaamista, on lähes mahdotonta tehdä kiusaamista ehkäisevää työtä lapsiryhmässä. Huono ja jännittynyt ilmapiiri aikuisten kesken tarttuu väistämättä myös lapsiin. Sen vuoksi myös työskentely aikuisten ilmapiirin hyväksi on tärkeää.

3.3.4 Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettelu

Sosiaalisten taitojen opettelu on päivähoidon tärkeimpiä tehtäviä. Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja ja kykyjä tulla toimeen toisten ihmisten kanssa. Emotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä huomata ja ymmärtää omia tunteita sekä kykyä lukea toisen tunteita. Hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot omaavat lapset kykenevät mutkattomasti yhteistyöhön ja pysyvät solmimaan ja ylläpitämään hyviä ystävyys-suhteita. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24.)

Vuorovaikutussuhteiden johdonmukainen harjoittelu tulisi Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 24) mukaan aloittaa jo varhaiskasvatuksessa, missä lapset voivat ohjatusti harjoitella tutustumisen, ystäväystymisen, ryhmään liittymisen, itsestä kertomisen, loukkaavan viestinnän tunnistamisen ja toisen huomioimisen taitoja. Tällaiset taidot auttavat lapsia solmimaan ja pitämään yllä kaverisuhteita ja tulemaan hyväksytyksi vertaisryhmässään.

Sosiaaliset ja emotionaaliset taidot voidaan jakaa erilaisiin valmiuksiin, kuten empatiakyky, ongelmanratkaisutaidot ja impulssin hallinta sekä itsehillintä. Empatiakyky eli kyky kokea, mitä toinen ihminen ajattelee tai kokee,

on edellytys sille, että lapsi motivoituu toimimaan tasavertaisesti muita lapsia kohtaan. Edellytys empatian tuntemiselle on, että lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään omia tunteitaan. Jo pienillä lapsilla on luontainen kyky empatiaan. Sen voi nähdä jo pikkuvauvasta, joka alkaa itkeä, jos toiset lapset itkevät. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24.)

Se, että empatiakyvyn nähdään olevan ihmiselle luontaista, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että empatiakyky kehittyy automaattisesti tai säilyy lapsen kasvaessa ja vanhetessa. Empatiakyvyn kehittymiseen lapsi tarvitsee empaattisia aikuisia, jotka jatkuvasti tukevat ja vahvistavat lasta tässä prosessissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24.)

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 24) pitävät tärkeinä sosiaalisina taitoina myös ongelmanratkaisukykyä ja impulssien hallintaa. Lapsen on tärkeää osata pysähtyä ja miettiä, ennen kuin voi tehdä oikeita valintoja. Lapsen on tärkeä oivaltaa, ettei ensimmäinen ajatus ole välttämättä se paras. Impulssien hallintaa on jokaisen lapsen opetettava ja harjoitettava. Tämä taito on tärkeä niin aikuisilla kuin lapsillakin.

Itsehillinnän harjoittelu on Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 25) mukaan tärkeää jo pienestä lähtien, sillä kiukunpuuskat eivät ole vahingollisia ainoastaan kohteeksi joutuneelle, vaan myös lapselle itselleen. Itsehillintä on sitä, että pystyy ohjaamaan aggressiotaan ja suuttumustaan sekä löytämään tunteiden ilmaisulle keinoja, jotka eivät vahingoita itseä eivätkä toisia. Päivähoidossa tulisi pyrkiä löytämään muita ilmaisun keinoja.

Aikuisten tehtävänä on pyrkiä estämään sellaisten tilanteiden syntyminen, joissa esiintyy vahingollista aggressiota. Suuttumuksen hallitseminen ei kuitenkaan ole sama kuin tunteiden tukahduttaminen. Lasten pitäisi oppia rakentavia tapoja kiukkunsa purkamiseen. Aggression hallinta ja itsehillinnän kehittyminen kuuluvat vahvasti yhteen empatian kehittymisen kanssa. Perinteisesti suomalaisessa varhaiskasvatuksessa sosiaaliset taidot on hyvin usein yhdistetty juuri itsehillintään ja -hallintaan. Sosiaaliset taidot ovat kuitenkin paljon laajempi kokonaisuus, ja varhaiskasvatuksessa tulisikin miettiä asiaa laajemmalti kuin vain itsehillinnän harjoitteluna. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 25.)

3.4 Kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttumista on vaikeaa ohjeistaa ulkopuolelta, koska kiusaaminen tapahtuu vertaissuhteissa ja tällöin tilanteet ovat ainutkertaisia ja riippuvat muun muassa yksilöistä ja heidän suhteesta toisiinsa, aikuisista ja työyhteisön dynamiikasta sekä kaikkien näiden summasta. (Repo 2013, 16.) On siis hyvin vaikeaa antaa valmiita malleja kaikkiin tilanteisiin, siksi päivähoitoyksikön on itse ratkaistava millaiset keinot juuri sillä hetkellä ja juuri nyt siellä olevien lasten kanssa olisivat tehokkaita. Kiusaamisen ehkäisy tulisikin nähdä osana arjen pedagogiikkaa, joka muuttuu ja muotoutuu ryhmän ja lasten taitojen mukaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11.)

Johdonmukaisuus kiusaamistilanteisiin puuttumisessa on ensiarvoisen tärkeää. Pienelle lapselle aikuisen rooli on tärkeä ja puuttuminen pienten lasten parissa onnistuu vielä melko helposti ja sillä on vaikutusta kiusaamistilanteiden vähenemiseksi, sillä alle kouluikäisen lapsen kiusaamiseen liittyvät roolit eivät ole vielä kovin pysyviä, eivätkä kiusaamistilanteet ole jatkuneet pitkään. Pieni lapsi luottaa aikuisen apuun ja taitava ja empaattinen aikuinen saa lapset kertomaan asioistaan herkästi. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 19.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 19–20) mielestä tärkeää on, että kaikkiin lasten välisiin konflikteihin ja riitoihin puututaan, mutta puuttumisen keinot vaihtelevat tilanteen mukaan. Jokainen kiusaamistilanne on erilainen ja tämän vuoksi onkin mahdotonta laatia sellaisia ratkaisumalleja tai ohjeita, jotka ratkaisisivat kaikki kiusaamistilanteet.

Oikeanlainen toimintatapa edellyttää lapsiryhmän tuntemista sekä kasvattajan sensitiivisyyttä ja valppautta havainnointiin. Kiusaamisen puuttumiseen tulee luoda sellainen rakenne, että kaikki osapuolet tietävät miten toimitaan, kun kiusaamistilanne syntyy. Myös vanhempien tulee tietää, keneen he voivat ottaa yhteyttä, miten työntekijät aikovat selvittää tilanteen, miten heitä informoidaan, miten vanhemmat osallistuvat selvittelyyn ja miten tilannetta seurataan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 20.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 20) mukaan on tärkeää, että aikuinen tiedostaa riidan ja kiusaamisen erot ja on tietoinen kiusaamisilmiön eri tasoista, sillä kiusaamistilanteiden ja riitojen ratkaiseminen tapahtuu erilailla. Kiusaamisestilanteeseen liittyy usein vallankäyttöä ja uhrin puolustuskyvyttömyyttä. Aikuisen on osattava havainnoida lapsia ja tilanteita niin, että tunnistaa milloin kyseessä on riitatilanne ja milloin kiusaamistilanne.

Kiusaamistilanteeseen ensimmäiseksi saapuvan aikuisen on arvioitava tilanne. Jos esimerkiksi kaksi tasavertaista lasta kinastelee siitä, kuinka leikki jatkuu, voi tämä olla myös hyvä tilaisuus harjoitella sosiaalisia taitoja. Pienet kinat ja riidat kuuluvat osaksi normaalia vuorovaikutusta. Tällaisessa tilanteessa aikuinen voi pysyä taka-alalla ja tarkkailla tilannetta. Jos kyse on taas kiusaamisesta, on aikuisella vastuu puuttua tilanteeseen, selvittää tilanne kunnolla ja järjestää seuranta. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 20.)

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 20) korostavat, että aikuisen vastuulla on aina puuttua huonoon kohteluun. Lapsilla on erilainen sietokyky kestää kaltoin kohtelua ja on tärkeää, että työntekijät tuntevat lapsiryhmänsä lapset hyvin ja tunnistavat lasten yksilölliset tavat reagoida sekä erilaiset temperamentit. Toinen lapsi voi ilmoittaa hyvinkin herkästi kokevansa tulleen loukatuksi ja toinen lapsi voi näyttää siltä, etteivät teot häiritse häntä.

Jo aikuisen vakava suhtautuminen kiusaamistilanteisiin kertoo siitä, ettei toiminta ollut hyväksyttävää ja se saattaa riittää puuttumiseksi. Aikuisen suhtautuminen antaa kiusaajalle tunteen, että hänen toimintansa ei ole hyväksyttävää ja kiusatulle tunteen, että tällaista käytöstä ei kuulu hyväksyä. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 20.)

Kiusaamisen ehkäisy ja puuttumisen tavoitteena on opettaa lapselle uusia vuorovaikutuksen toimintamalleja. Kiusaamisen seurauksia mietittäessä tulisi pohtia aina, kuinka toiminta edistää lapsen myönteisiä kokemuksia vuorovaikutussuhteista, niin lasten kuin aikuistenkin kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 21.)

Seuraamuksia ja rangaistuksia pohdittaessa Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 22) pitävät tärkeänä miettiä, millaista tukea ja apua kiusattu tarvitsee ja minkälaista apua kiusaaja tarvitsee. Kiusaaja tarvitsee yhtä paljon aikuisen apua ja turvaa kuin kiusattu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kiusaajalle saa tai voi suuttua. Lapselle saa suuttua, jos hän toistuvasti pyynnöistä ja kielloista huolimatta kohtelee muita loukkaavasti tai käyttää väkivaltaa muita kohtaan. On kuitenkin tärkeää, että aikuinen perehtyy lapsen tarpeisiin sekä niihin taustatekijöihin, miksi lapsi käyttäytyy toistuvasti huonosti. Aikuisen tehtävä on pyrkiä muuttamaan lapsen toimintatapoja. Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen usein myös auttaa kasvattajaa suhtautumaan lapseen positiivisemmin ja luomaan lapselle positiivisen vuorovaikutuksen kokemuksia.

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 12) mukaan osa kiusaamistilanteisiin puuttumista on johdonmukainen seuranta. Seuranta on hyvä tehdä kirjallisesti, jotta siitä jää myös dokumentti esimerkiksi vanhempia varten. Seurannassa on tärkeää osallistaa myös lasta ja vanhempia ja kysyä, onko kiusaaminen päättynyt ja mitä he ajattelevat tilanteesta. Seuranta suunniteltaessa tulee ottaa huomioon seurannan pituus ja tiheys sekä kuka seurannasta ja sen kirjaamisesta vastaa.

Joissakin tilanteissa varhaiskasvattajat voivat kokea, etteivät omat keinot tilanteen lopettamiseksi enää riitä. Tällöin tulisi ottaa yhteyttä esimerkiksi konsultoivaan erityislastentarhanopettajaan, oppilashuoltoon, psykologiin tai neuvolaan. Työntekijät saavat heiltä apua ja tukea sekä uusia keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. Myös vanhemmat voivat halutessaan pyytää ulkopuolista tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 21.)

3.5 Osallisuus käsitteenä

Kaskelan ja Kekkosen (2006, 44) mukaan osallisuuden käsite liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Osallisuus on mahdollisuutta vaikuttaa ja kokea olevansa osana yhteisöä. Osallisuus päivähoidossa ja varhaiskasvatuksessa koostuu varhaiskasvattajien, vanhempien ja lasten osallisuudesta ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta.

Osallisuuden käsite on moniulotteinen ja sen sisältämä vahva subjektiivisen kokemuksen ulottuvuus haastaa kasvattajia. Mitä enemmän aiheeseen syventyy, sitä selvemäksi käy käsitteen monimerkityksellisyys ja määrittelyn vaikeus. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 40.)

Osallisuuden merkitys vaihtelee kontekstin mukaan. Päiväkotikontekstissa on oma osallisuuden kielensä, joka arjen tasolla näyttäytyy eri tavalla jokaisessa päiväkotiryhmässä ja lasten välisessä kaverikulttuurissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 40.)

3.5.1 Lapsen osallisuus

Yksi lapsen perusoikeuksista on oikeus osallistua ja tulla kuulluksi kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen edun tulee olla ensisijainen kaikessa päätöksenteossa ja lapsen näkemykset on osattava ottaa huomioon. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 40.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa on selkeästi kirjattu lapsen oikeus osallisuuteen ja vaikuttamisen mahdollisuuteen, kasvatukselle asetettaviin tavoitteisiin ja päämääriin. Se näkyy myös siinä, miten lapselle ominaiset tavat toimia ohjaavat pedagogisia ratkaisujamme. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 41.)

Kasvattajan on tärkeä ymmärtää osallisuuden toteutumisen merkitys yksittäisen lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta. Kasvattajan tulee myös muistaa, että osallistuminen ja osallistaminen ovat kaksi eri asiaa. Osallistuminen voi merkitä mukana oloa toisten määrittelemässä tilanteessa ilman omakohtaista panosta asiaan tai asioiden kulkuun. Osallisuus taas merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta kumpuavaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuunottamista toimintansa seurauksista. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 41.)

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011, 41) mukaan osallisuuden kokemus syntyy osana vuorovaikutteista sosiaalista toimintaa. Kun lapsi otetaan mukaan johonkin yhteiseen toimintaan, tulee hänestä osallinen johonkin. Yhteinen toiminta voi olla pieniä arkisia asioita, yhteistä keskustelua, suunnittelua, työtä tai leikkiä. Osallistavalla toiminnalla luodaan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Päiväkodissa kasvattajan velvollisuus on luoda ja kehittää käytäntöjä, jotka vahvistavat lasten kuulluksi tuleamista. Aikuisen rooli on keskeinen, mutta on olennaista, että lapsen kuuleminen ja vaikuttaminen tapahtuu sekä aikuisten että lasten tietoisuudessa. Mikäli lapset suljetaan tämän prosessin ulkopuolelle, tulee heistä vaikuttajien ja toimijoiden sijasta arvioinnin kohteita. Tietoisuuden lisäksi lapsen toiminnalla on oltava arjessa havaittavia vaikutuksia, muuten toiminta on turhauttavaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 41.)

Lapsen osallisuus vahvistuu asteittain ja tätä kehitystä tulee tukea ja edistää. Kasvattajan tulee ottaa lapsi mukaan kaikkiin niihin päiväkodin toimiin, joihin hänet voidaan ottaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 41.)

3.5.2 Vanhempien osallisuus

Perheiden ja vanhempien rooli kiusaamisen ehkäisyssä on todella tärkeä ja kiusaaminen on aina myös kodin asia. Kodin kasvatusarvot ja asenteet heijastuvat lapseen ja näin myös lapsen tapaan liittyä ryhmään ja toimia siinä. Onnistunut kiusaamisen ehkäisy edellyttää kasvatuskumppanuutta ja yhteisiä arvoja vanhempien ja päiväkodin kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 46.)

Kasvatuskumppanuus eli perheiden ja päivähoidon välinen yhteistyö on Kaskelan ja Kekkosen (2006, 44) mukaan ensiarvoisen tärkeä osallisuutta tukeva menetelmä päivähoidossa. Kasvatuskumppanuus ja vanhempien ja varhaiskasvattajien välinen dialogi kehittyy prosessinomaisesti koko lapsen päivähoidon ajan.

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010, 46) mukaan kiusaamisen ehkäisyn ja kiusaamisen puuttumisen suunnitelmaa laadittaessa on tärkeää ymmärtää vanhempien roolia ja osuutta. Jotta päiväkodin ja vanhempien kasvatusarvot kohtaisivat, tulee vanhempia sitouttaa kiusaamisen ehkäisyyn. Lapset voivat kertoa kotona negatiivisista kokemuksista, joista kasvattajilla ei ole tietoa. Vanhemmat voivat myös huomata oireilua, kuten haluttomuutta lähteä päiväkotiin, erilaisia kipuja ja univaikeuksia. Näistä asioista tulee varhaiskasvattajien ja vanhempien pystyä keskustelemaan, jotta voidaan toimia lapsen edun mukaisesti. Päiväkodin henkilökunnan tulee kuunnella vanhempia ja ottaa heidän mahdollinen huolensa vakavasti sekä selvittää yhdessä vanhempien kanssa, mitä lapsen kertomuksen tai oireilun takana on.

Vanhemmat voivat omilla asenteillaan ja tavoillaan opettaa lapselle haitallisia käyttäytymismalleja ja näin ylläpitää kiusaamista. Jos vanhempi esimerkiksi keskustelelee toisista lapsista, vanhemmista tai päiväkodin työntekijöistä arvostellen, epäkunnioittavasti tai arvioivasti, asenne tarttuu ja on mallina lapselle. Vanhemmat voivat huomaamattaan välittää lapselleen sellaisia arvoja ja tapoja, jotka eivät edistä lapsen käytöstä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 46.)

Vanhempien tietoisuutta ja ymmärrystä voidaan herättää ja lisätä jakamalla tietoa aiheesta esimerkiksi vanhempainillassa. On myös tärkeää selittää kiusaamisen termiin liittyvät määrittelyn pulmat pienten lasten parissa. On ensiarvoisen tärkeää löytää yhteinen kieli vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välille. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 46.)

4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän opinnäytetyön aihe rajattiin vanhempien ja varhaiskasvattajien osallisuuteen kiusaamista ehkäisevän suunnitelman laatimisessa päiväkodissa. Opinnäytetyön kehittämistehtävänä laadittiin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma päiväkotiin.

Tutkimuksen tavoitteeseen pääsemiseksi laadittiin kolme erillistä tutkimuskysymystä, joiden avulla pyrittiin kartoittamaan varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemyksiä kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta. Tutkimuksen tavoite pyrittiin täyttämään seuraavien kysymysten avulla:

- Mitä on kiusaaminen?
- Miten kiusaamista voidaan ehkäistä?
- Miten kiusaamiseen voidaan puuttua?

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia näkemyksiä vanhemmilla ja varhaiskasvattajilla on kiusaamisesta, sen ehkäisystä sekä siihen puuttumisesta. Lopuksi tuotettiin päivähoitoyksikölle kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen kirjallinen suunnitelma liitettäväksi osaksi päivähoitoyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaa.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerrotaan tutkimuksen toteuttamiseen liittyvistä osa-alueista. Ensimmäisessä luvussa 4.1 esitellään tutkimuksen teossa käytetty aineistonhankintamenetelmä. Luvussa 4.2 kerrotaan tässä opinnäytetyössä käytetystä aineiston analyysimenetelmästä. Viimeisessä luvussa 4.3 eritellään ja pohditaan tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä tekijöitä.

Aihe opinnäytetyölle nousi työelämän tarpeesta syksyllä 2014, kun meitä pyydettiin tekemään erääseen päiväkotiin kiusaamista ehkäisevä suunnitelma. Varsinainen tutkimuksen työstäminen aloitettiin marraskuussa 2014. Tällöin rajattiin tutkimuksen aihe, tutkimuskysymykset sekä aineistonkeruumenetelmä. Lisäksi suunnittelimme työn aikataulua ja kävimme keskustelua siitä, keneltä aineistoa kerätään.

Opinnäytetyö- ja tutkimuslupien hyväksymisen jälkeen pääsimme suunnittelemaan haastattelun teemoja sekä kysymyksiä. Yhdessä työelämätahon kanssa sovimme haastattelukertojen määrän sekä aikataulut. Sovimme haastattelukertoja olevan yhteensä neljä ja haastattelut toteutuivat suunnitellusti maaliskuun 2015 aikana.

Haastattelujen jälkeen litteroimme ja analysoimme kerätyn aineiston teemoitteluun avulla ja laadimme saatujen tulosten pohjalta kiusaamista ehkäisevän suunnitelman, jonka toimitimme työelämätahon toimijalle kesäkuussa 2015. Koko prosessin ajan olemme työstäneet opinnäytetyön raporttiosuutta.

5.1 Aineiston hankinta

Tutkimuksen aineistonkeruun menetelmäksi valittiin teemahaastattelu. Haastattelimme päiväkodin varhaiskasvattajia neljällä eri haastattelukerralla. Kolmella ensimmäisellä kerralla haastattelimme varhaiskasvattajia lapsiryhmien ryhmäjaon mukaan. Viimeinen haastattelu oli niin kutsuttu loppuyhteenvedo, jossa mukana oli kustakin lapsiryhmästä yksi varhaiskasvattaja.

Haastattelujen lisäksi käytössämme oli aiemmin vanhempainillassa keväällä 2014 kerättyjä vanhempien näkemyksiä kiusaamisesta, sen ehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta. Tällä tavoin myös vanhemmat vaikuttivat kiusaamista ehkäisevän suunnitelman laadintaan.

Tämän ryhmäteemahaastattelun tarkoituksena on saada vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin sekä osallistaa päiväkodin varhaiskasvattajat kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laadintaan, koska he ovat lapsiryhmien ja päiväkotiympäristön parhaita asiantuntijoita. Varhaiskasvattajien osallistuminen suunnitelman laadintaan motivoi ja sitouttaa heitä suunnitelman käyttöön ja jatkuvaan arviointiin.

Ryhmäteemahaastattelun avulla nostetaan esiin varhaiskasvattajien käsityksiä kiusaamisesta ja sen ehkäisystä sekä siihen puuttumisesta ja jaetaan tietoa ryhmässä, jotta kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumiseen löydetään mahdollisimman samansuuntainen ja johdonmukainen linja. Ryhmäkeskustelujen aineisto kerättiin äänittäen.

Teemahaastattelun teemoiksi valikoituivat:

- Kiusaaminen
- Kiusaamisen ehkäisy
- Kiusaamisen puuttumisen keinot
- Osallisuus
- Suunnitelman arviointi ja jatkokäyttö

Teemahaastattelu, jota myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi kutsutaan, sopii hyvin sellaisiin tilanteisiin, joissa halutaan selvittää niin sanotusti heikosti tiedostettuja asioita: arvoja, ihanteita, perusteluja ja niin edelleen. Haastattelu kohdistuu ennalta valikoituihin teemoihin, mutta tarkasti määritellyjä kysymyksiä ei silti välttämättä ole. Tarkoitus on saada vastauksia tehtyihin kysymyksiin ja teemoihin. (Metsämuuronen 2001, 38–43.)

Tuomen ja Sarajärven (2002, 77) mukaan teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä, jotta haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelussa teemat ja kysymykset eivät valikoidu mielivaltaisesti vaan pyrkimyksenä on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti.

5.2 Aineiston analyysi

Aineiston analysointitavaksi valittiin teemoittelu. Sekä haastattelutulokset että vanhemmilta saatu kirjallinen aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Haastatteluiden jälkeen aloimme litteroimaan saatua aineistoa. Aloimme teemoittelemaan litteroitua aineistoa ajatuskarttojen avulla. Jäsensimme aineiston teemahaastattelussa käytetyn temarungon mukaisesti. Tämän lisäksi haastatteluista nousi esille erityisesti varhaiskasvattajien sensitiivinen työote ja lapsiryhmän tuntemisen tärkeys. Myös lapsen iän ja kehitystason ymmärtäminen ja huomioiminen kiusaamisen ehkäisyssä ja puuttumisessa koettiin merkitykselliseksi. Vanhemmilta saatu valmiiksi kirjallinen aineisto jäsenyi samoihin teemoihin, jotka muodostivat teemahaastattelun rungon.

Teemoittelu on laadullisen analyysin perusmenetelmä, jossa tutkimusaineistosta hahmotetaan keskeisiä aihepiirejä eli teemoja. Teemoiksi voidaan hahmottaa sellaisia aiheita, jotka toistuvat jossakin muodossa läpi aineiston. Analyysimenetelmänä teemoittelu etenee teemojen muodostamisesta ja ryhmittelystä niiden tarkempaan ja yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. (Jyväskylän yliopisto n.d.)

Teemoittelulla tarkoitetaan laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten teemojen mukaan. Se muistuttaa luokittelua, mutta teemoittelussa keskitytään lukumäärien sijasta teemaan sisältöön ja siihen, mitä teemasta on sanottu tai mitä asioita siihen katsotaan sisältyvän. Luokittelun jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja aihealueittain. Aineisto pilkotaan eri aihealueiksi ja aletaan etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. (Kajaanin ammattikorkeakoulu n.d.)

Kun aineistonkeruu on tapahtunut teemahaastattelulla, pilkotaan aineisto teemojen mukaan eli teemahaastattelu antaa valmiin jäsennyksen aineistoon. Jäsennystä voidaan käyttää myös aineistojen käsittelyssä, jossa tutkija rakentaa jälkikäteen temarungon, jota vasten hän analysoi aineistoaan. Kun temarunko rakennetaan jälkikäteen, se voidaan teemoitella jonkin prosessin mukaan. Temarunkoa voidaan rakentaa myös analyysin aikana, kun mukana on jokin johtoajatus. (Kajaanin ammattikorkeakoulu n.d.)

5.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyyden pohdinta alkaa jo siinä vaiheessa, kun tutkimuksen aiheita valitaan. Tutkimusaihetta valitessa olisi tärkeää pohtia, minkä takia tutkimusta aletaan tehdä ja mikä on sen yhteiskunnallinen merkitys. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 25–28.) Lähtökohtana opinnäytetyöllemme oli työelämästä noussut tarve. Lopullinen aiheen valinta syntyi pitkälti yhteisissä keskusteluissa sekä työelämän edustajan että opettajan kanssa.

Tutkijan omat ennakkokäsitykset ja oletukset eivät saa vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin vaan objektiivisuus tutkittavaan aiheeseen on säilytettävä. Yksi tutkijan tärkeimmistä ominaisuuksista onkin puolueettomuus tutkittavaa aiheita kohtaan. Puolueettomuus voi heikentyä tutkijan ennakkoon luomien ajatusten ja mielipiteiden takia. (Sarajärvi & Tuomi 2003, 133.) Näin ollen oli erityisen tärkeää pohtia ennakkokäsityksiämme ja oletuksiamme ja huolehtia, etteivät ne vaikuta tutkimuskysymysten ja -teemojen aseteluun tai tulosten tulkintaan ja esittämiseen. Omien ajatusten ja tutkimustulosten välille tulee asettaa selkeä raja.

Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohtelevinen on yksi osa tutkimuksen eettisyyttä. Tutkimukseen osallistuvia henkilöitä tiedotetaan selkeästi ja kattavasti tehtävästä tutkimuksesta. Heidän osallistumisensa tutkimuksen tekoon tulee perustua vapaaehtoisuuteen ja kaikilta tutkimukseen osallistuvilta tulee pyytää suostumus tutkimuksen tekoon ja tutkimuksesta saadun aineiston käyttöön. (Hirsjärvi ym. 2000, 25–28.)

Ennen tutkimuksen aloittamista, pyysimme kirjallisen suostumuksen tutkimuksen tekoon. Lisäksi tiedotimme kaikkia tutkimukseen osallistuvia henkilöitä tehtävästä tutkimuksesta etukäteen. Koko tutkimusprosessin ajan pidimme tutkimukseen osallistuvia henkilöitä ajan tasalla prosessin etenemisestä ja aikatauluista. Eettisesti tärkeänä pidimme myös tutkimukseen osallistuvien henkilöiden osallistamista kehittämistehtävänämme olleen tuotoksen tekemiseen esimerkiksi kysymällä heidän mielipiteitään ja toiveitaan sisältörakenteen suhteen.

Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymisuus tulee säilyttää läpi tutkimusprosessin. Luottamuksellisuus sekä aineiston asianmukainen käsittely ja tallentaminen ovat osa eettistä tutkimusta. (Hirsjärvi ym. 2000, 25–28.) Tutkimusta tehdessä pidimme huolen siitä, että jokaisen tutkimukseen osallistuvan anonymisuus säilyy läpi tutkimusprosessin. Olimme pyytäneet kaikilta haastattelun nauhoitusluvan ja lisäksi tiedotimme jokaista siitä, että aineisto on vain meidän käytössämme, heidän anonymiutensa säilyy ja nauhat tuhoetaan litteroinnin jälkeen. Myös litteroitu aineisto hävitetään analysoinnin jälkeen.

Tutkimuksen teossa on Sarajärven ja Tuomen (2003, 134) mukaan aina pyrkimyksenä virheiden välttäminen ja tämän vuoksi on tärkeää pohtia ja arvioida tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tutkijan tulee noudattaa tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisia toimintatapoja. Näitä toimintatapoja ovat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus ja nämä toimintatavat on huomioitava sekä suunnittelu-, toteutus- että raportointivaiheissa.

Olemme pyrkineet välttämään virheitä huolellisella ja asianmukaisella aineiston käsittelyllä. Saadut vastaukset litteroimme sanatarkasti virheiden ja omien tulkintojen välttämiseksi. Raportti on tehty tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Olemme oikolukeneet raporttia huolellisesti useaan otteeseen ja arvioineet samalla koko tutkimusprosessin luotettavuutta. Olemme suhtautuneet kriittisesti käyttämiimme lähdeviitteisiin ja valikoineet työhömmme merkityksellisiksi kokemamme aiheet.

6 TULOKSET

Tässä luvussa kerrotaan varhaiskasvattajien haastatteluista sekä vanhempien kirjallisesti kerätystä aineistosta saaduista vastauksista. Tulokset on jaettu tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeen osioon.

Tuloksissa on käytetty myös suoria lainauksia, jotta haastateltavien näkökulmat tulevat selkeästi esiin. Sekä vanhemmilta että varhaiskasvattajilta saadut vastaukset on koottu yhteen selkeäksi kokonaisuudeksi.

6.1 Kiusaaminen varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan

Varhaiskasvattajien mielestä kiusaaminen on subjektiivinen kokemus ja jokainen lapsi kokee tilanteet eri tavalla. Kiusaaminen voi olla myös rajojen hakemista ja aikuisen testaamista. Varhaiskasvattajat erottavat kiusaamisen ja kiusanteot toisistaan. Kiusaaminen nähdään jatkuvana ja systemaattisena, kiusanteko puolestaan yksittäisenä tekona, joka ei aina kohdistu samaan henkilöön, eikä välttämättä toistu. Vanhemmilta saadusta aineistosta selviää, että vanhemmat määrittelevät kiusaamista ennemmin kiusaamisen muotojen näkökulmasta. He määrittelevät konkreettisia tekoja, jotka ovat heidän mielestään kiusaamista.

Varhaiskasvattajien mukaan kiusaaminen ilmenee eri-ikäisten lasten kanssa hiukan eri tavalla. Kiusaaminen koetaan pienimmillä lapsilla usein tahattomaksi kun taas isommilla lapsilla kiusaaminen voi olla tiedostetumpaa ja harkitumpaa. Varhaiskasvattajat kokevat tärkeäksi, että kiusaamista ehkäisevässä suunnitelmassa otettaisiin huomioon ikätasoerot kiusaamisessa.

Kiusaamistilanteiden huomaamisessa vaaditaan varhaiskasvattajilta sensitiivisyyttä. Sensitiivisyys on yksi päiväkodin arvoista ja varhaiskasvattajat kokevat sensitiivisen työotteen hyvin tärkeäksi. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä huomata kunkin lapsen yksilölliset tarpeet ja persoonalli-

suus. Lapsiryhmän ja kunkin lapsen yksilöllinen tunteminen ja huomioiminen nähdäänkin hyvin merkittävänä osana kiusaamisen tunnistamisessa, sen ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa.

Varhaiskasvattajilta ja vanhemmilta nousseita kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi pureminen, töniminen, tuuppiminen, räkiminen, lyöminen, kiristäminen, tavaroiden piilottaminen, lelun vieminen toiselta, leikistä ulosjättäminen, leikkien sotkeminen ja häirintä, syrjintä, poissulkeminen, nimitely sekä hännääminen.

- - Kiusaaminen on sitä, että pienet tönivät toisiaan, saattavat purra ja sit kun mennään taas isommille, niin sittenhän se on jo sitä sanallistakin kiusaamista ja myös sitä tönimistä ja tämmöstä.

No siis mulle tulee ekaks mieleen se, et siis sehän on hirveen henkilökohtanen lasten näkökulmasta aateltuna, et kuka kokee minkäkin olevan kiusaamista - -

6.2 Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan

Varhaiskasvattajat kokevat kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeäksi etenkin sen vuoksi, että kiusaaminen saataisiin pysäytettyä. On tärkeää katkaista kiusaamisen jatkuminen ikäkaudesta toiseen ja esimerkiksi päiväkodista kouluun. Tapa- ja moraalikasvatuksen merkitys korostuu ja varhaiskasvattajat kokevat erilaisuuden sietämisen ja toisen kunnioittamisen opetteluun hyvin tärkeäksi osana arjen pedagogiikkaa. Varhaiskasvattajien yhtenäinen linja, yhteiset sopimukset ja johdonmukaisuus nähdään tärkeänä osana kiusaamista ehkäisevässä työssä.

Haastatteluista nousee lisäksi esiin, että yli kaksivuotiaiden lasten parissa kiusaamista voidaan ehkäistä esimerkiksi ystävyysteemaan liittyvän kirjallisuuden ja leikin avulla. Alle kaksivuotiaiden lasten kanssa kiusaamisen ehkäisy koetaan tapahtuvaksi pääosin konkreettisissa tilanteissa, jolloin kiusaamisen ehkäisy on jo itseasiassa puuttumista.

Vanhemmat kokevat tärkeäksi, että lapsille opetetaan tunteista puhumista ja tunteiden ilmaisemista positiivisin keinoin. Lisäksi vanhemmat toivovat, että lapsia ohjataan kunnioittamaan muita sekä sietämään erilaisuutta.

Varhaiskasvattajilta nousseita konkreettisia tapoja ehkäistä kiusaamista ovat ryhmäyttäminen, yhteisten sääntöjen laatiminen yhdessä lasten ja vanhempien kanssa, kasvatuskumppanuus, positiivisen palautteen antaminen lapselle, keskustelu, ohjattu leikki ja leikin havainnointi, hellän ja hyvän kosketuksen opettelu, kivan kaverin teot, lasta havainnoiva minun päivänlappu sekä kiusaamisen ehkäisy suunnitelma.

Kiusaamista ehkäiseviä keinoja ovat lisäksi aikuisen läsnäolo, erilaisuuden sietämisen opettelu, toisen kunnioittamisen opettelu, sensitiivisyys, nollatoleranssi kiusaamiseen, kaikkien aikuisten yhtenäinen linja sekä lapsen ja lapsiryhmän tunteminen. Päiväkodilla on kuukausittain vaihtuva teema ja helmikuisin teemana on ollut ystävyys.

Ryhmän säännöt ollaan tehty yhdessä lasten kanssa - -

- - Ihan niinku perussäännöt ja se, että tottakai niinku opetaan leikeissä niitä sääntöjä ja sosiaalisia taitoja, et ohjattua leikkiä on missä autetaan lapsia kehittämään sosiaalisia taitoja

- -

6.3 Kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkemysten mukaan

Tilanteiden huomaaminen ja tunnistaminen on edellytys sille, että kiusaamiseen voidaan puuttua oikein ja tilanteen vaatimalla tavalla. Varhaiskasvattajien haastatteluista ilmeni, että sensitiivinen työote ja varhaiskasvattajien yhtenäinen linja helpottavat tilanteiden ennakoimista ja kiusaamisen tunnistamista.

Fyysinen koskemattomuus ja välitön puuttuminen fyysiseen väkivaltaan koetaan erityisen tärkeiksi. Tilanne tulee pysäyttää heti, ensin kielletään ja sen jälkeen selitetään lapselle miksi. Molempien osapuolien lohduttaminen tilanteissa on tärkeä. Kaikki riidat selvitetään aina kaikkien osapuolten kesken ja lapsille opetetaan anteeksi pyytämistä ja antamista. Varhaiskasvattajat tuovat esiin myös sen, että teot voivat olla huonoja mutta lapset eivät koskaan. Puuttumisessa aikuisen on siis huomioitava kuinka puhuttelee lasta, jottei tule lytänneeksi lapsen itsetuntoa eikä syyttele. Aikuisen tulee aina pysyä rauhallisena ja puolueettomana.

Hyviksi puuttumisen keinoiksi varhaiskasvattajat kokevat leikkien ja leikkitilojen jakamisen, tarvittaessa hetkellisesti osapuolten erottamisen eri toimintoihin tai tiloihin, riitatilanteissa positiivisten vaihtoehtojen etsimisen kiusaamiselle sekä sääntöjen kertaamisen. Isompien lasten kohdalla pyritään siihen, että lapsi miettisi itse vaihtoehtoja ja ratkaisuja tilanteeseen aikuisen kanssa. Pienten lasten kohdalla asioita selitetään ja asioista sanotaan toistuvasti. Aikuinen pyrkii etsimään aina yhdessä lapsen kanssa ratkaisuja ja vaihtoehtoja tilanteeseen lapsen ikätaso huomioiden.

Vanhemmilta kerätystä aineistosta ilmeni, että tärkeäksi koetaan johdonmukainen ja keskusteleva puuttuminen kiusaamiseen. Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteinen linja ja yhteydenpito ovat merkityksellisiä puuttuttaessa kiusaamiseen. Vanhemmat kokevat tärkeäksi välittömän puuttumisen ja että aikuiset ottavat kaikki tilanteet vakavissaan. Varhaiskasvattajien tavoin vanhemmat pitävät merkittävinä puuttumisen keinoina tilanteiden selvittämistä ja kaikkien osapuolten kuulemista.

- - Aika paljon pyritään sitä kun me ollaan keskusteltu kuitenkin näistä asioista ja kivan kaverin teoista, niin yritetään saada heitä itse löytämään ratkaisuja - -
- - Mut oikeesti tehdä töitä sen kanssa, että muistaa et pitää itensäkin rauhallisena.
- - Erilailta reagoida et sit kun on tällönen tuuppimistilanne että niinku fyysistä koskemattomuutta loukataan niin sitten aika napakastikkina ja sillälailta tiukasti ja nopeesti puuttua --

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa tiivistetään ja pohditaan saatuja tuloksia sekä niistä tehtyjä johtopäätöksiä ja peilataan niitä työn teoreettiseen viitekehykseen. Luvussa pohditaan myös tulosten luotettavuutta ja niiden hyödyntämistä opinnäytetyöme kehittämistehtävässä sekä pohditaan sitä, kuinka hyvin saadut tulokset tukevat tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista.

Lisäksi luvussa arvioidaan vastasivatko tulokset opinnäytetyössä asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Lopuksi pohditaan suunnitelman käyttöä ja tuodaan esille muutamia jatkotutkimusehdotuksia kiusaamisen ehkäisemiseen liittyen.

Tutkimuksessa ilmenee vanhempien ja varhaiskasvattajien näkemysten kiusaamisesta, sen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta olevan yhteneväisiä. Haastatteluissa korostuu varhaiskasvattajien sensitiivisen työtteen ja lapsiryhmän tuntemisen merkitys sekä lapsen edun huomioiminen kiusaamisen ehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.

Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua oikein, on kiusaamistilanteet ensin osattava huomata ja tunnistaa. Varhaiskasvattajan on oltava aidosti läsnä sekä osattava nähdä ja kuulla, mitä lapsiryhmässä tapahtuu. Varhaiskasvattajan tulee osata havainnoida lapsiryhmää ja tarkastella lasten välisiä vuorovaikutussuhteita. Lasten havainnointi on tehokas kiusaamisenehkäisymenetelmä. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 18.)

Tutkimuksessa korostuu ikäryhmien välisten erojen huomioiminen sekä kasvatuskumppanuus. Yhteistyö kotien ja varhaiskasvattajien välillä nähdään merkityksellisenä.

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 15) korostavat, että kaikilla lasten kanssa työskentelevillä on tärkeä olla samankaltainen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Varhaiskasvattajien ja vanhempien tulee pyrkiä yhdessä keskustelemalla luomaan yhteinen ymmärrys kiusaamisesta ja siitä, miten sitä yhdessä pyritään ehkäisemään.

Kiusaamisenehkäisy-suunnitelma tulee tehdä aina kunta- ja päiväkotikohtaisesti. Olisi toivottavaa, että päiväkodeissa tehtäisiin lisäksi ryhmäkohtaiset suunnitelmat. Tämän vuoksi tässä työssä esitetyt vastaukset eivät ole yleistettävissä, vaan ovat hyödynnettävissä juuri tämän kiusaamisenehkäisy-suunnitelman laatimisessa.

Varhaiskasvattajat haastateltiin pienryhmissä, jotta jokainen haastateltava sai äänensä kuuluviin. Yksilöhaastattelut eivät olleet työelämätahon puolesta ajankäytön vuoksi mahdollisia. Pohdimme kuitenkin olisivatko vastaukset poikenneet nyt saamistamme vastauksista, mikäli haastattelut olisi toteutettu yksilöhaastatteluina. Mielestämme ryhmähaastattelun etuna olisi se, että varhaiskasvattajat pääsivät kuulemaan toistensa näkemyksiä kiusaamisesta ja sen ehkäisystä. Pienessä ryhmässä jokainen varhaiskasvattaja toikin näkemyksensä esiin.

Saamiemme vastausten määrä oli riittävä ja saimme laadittua varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaisen suunnitelman. Mielestämme sekä varhaiskasvattajien että vanhempien näkemysten yhdistäminen suunnitelman laadinnassa antoi kokonaisvaltaisen näkökulman aiheeseen.

Kiusaamisen ehkäisy-suunnitelman laadintaan osallistumisen yhteydessä varhaiskasvattajat kokoontuivat yhdessä keskustelemaan päiväkodin arvoista ja yhteisistä linjauksista ja pohtimaan sitä, mitä kiusaaminen on. Aihe koettiin tärkeäksi ja varhaiskasvattajat pitivät merkityksellisenä aiheen pohtimista ja siitä keskustelemista työryhmänä.

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 11) pitävät keskusteluita työyhteisön sisällä tärkeinä, sillä esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman sisältöä tulee säännöllisesti työyhteisönä tarkastella, jotta työyhteisöllä on yhteinen näkemys. Kiusaamista ehkäisevä työ alkaa yhteisellä arvokeskustelulla siitä, millaisia kasvatusarvoja yksikön varhaiskasvatuksen suunnitelmassa on ja miten nämä arvot näkyvät ja tulisivat näkyä arjessa. Lasten ympärillä toimivilla aikuisilla on tärkeää olla samansuuntainen käsitys kiusaamisesta.

Päiväkoti oli aiemmin kerännyt lasten vanhemmilta aineistoa kiusaamiseen ja sen ehkäisyyn liittyen valmiiksi laadituilla kysymyksillä. Pohdimme sitä, että vanhempien vastauksiin saattoi vaikuttaa kysymysten asettelu. Vanhemmilta kysyttiin esimerkiksi sitä, mitä kiusaaminen on. Tähän kysymykseen oli vastattu lähinnä luettelemalla kiusaamisen eri muotoja. Mikäli vanhempia olisi esimerkiksi pyydetty määrittelemään kiusaaminen, vastaukset olisivat saattaneet olla erilaisia.

Saadut tulokset vastaavat hyvin asettamiimme tutkimuskysymyksiin ja tulokset tukevat tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista. Kiusaamisen ehkäisy-suunnitelma toteutettiin tulosten pohjalta, joten onnistuimme opinnäytetyötavoitteessamme.

8 SUUNNITELMAN KÄYTTÖ JA JATKOKEHITTELY

Tekemämme kiusaamisen ehkäisy-suunnitelma on tehty päiväkodin tarpeita vastaavaksi. Suunnitelmaa tulee arvioida ja päivittää mahdollisten muuttuvien tarpeiden ja tekijöiden mukaan päiväkodin toimintakauden aikana niin usein kuin varhaiskasvattajat kokevat sen tarpeelliseksi. Jokainen lapsiryhmä on erilainen ja tämä tulee huomioida suunnitelmaa tehtäessä ja päivitettäessä.

Kiusaamisen ehkäisy on vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan, turvallisen ryhmän luomista sekä vuorovaikutustaitojen vahvistamista, jonka vuoksi suunnitelma on tehty ensisijaisesti lapsia varten. Suunnitelma toimii myös työkaluna sekä varhaiskasvattajille että vanhemmille. Tämän lisäksi suunnitelma toimii kasvatuskumppanuuden vahvistajana.

Kehitystehtävänäimme oli luoda koko päiväkodin käyttöön tarkoitettu kiusaamisenehkäisy-suunnitelma. Haastatteluista nousi kiusaamisen ikäkausien välisten erojen merkitys. Koska tekemämme suunnitelma on päiväkotikohtainen, tulee työyhteisön rakentaa omat ryhmäkohtaiset kiusaamista ehkäisevät suunnitelmansa tekemämme suunnitelman pohjalta. Näissä ryhmäkohtaisissa suunnitelmissa ikäkausijaottelu tulee vielä selkeämmin esiin.

Toivoisimme, että kehitystehtävänä tekemäämme suunnitelmaa hyödynnettäisiin päiväkodissa sekä tehtäisiin suunnitelman pohjalta myös ryhmäkohtaiset suunnitelmat. Toivomme, että suunnitelmamme toimii hyvänä esimerkkinä ja runkona kiusaamisenehkäisy-suunnitelmaa laativille.

Päiväkodissa tapahtuvassa kiusaamisesta on Suomessa vain vähän tutkimustietoa, mutta tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet kiusaamista esiintyvän jo alle kouluikäisten lasten keskuudessa. Opinnäytetyömme pohjalta toivoisimmekin lisää tutkimustietoa kiusaamisesta päiväkodissa sekä päiväkotii-ikäisten lasten ikäryhmien välisistä eroista kiusaamisessa.

LÄHTEET

- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Harjunkoski, S. & Harjunkoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6.uud.p. Helsinki: Tammi.
- Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Jyväskylän yliopisto. n.d. Teemoittelu. Viitattu 23.6.2015. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>
- Kajaanin ammattikorkeakoulu. n.d. Opinnäytetyöpalkki. Viitattu 12.3.2015. <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta/Teemoittelu>
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan. Saatavilla www.mll.fi tai www.folkhalsan.fi
- Laki lasten päivähoitosta nro 36/1973. 19.1.1973.
- Metsämuuronen, J. 2001, Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Methelp Ky.
- Neitola, M. 2010. Kiusaaminen päiväkodissa-ilmeneminen ja interventio. Teoksessa Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Rauma: Turun Yliopisto- Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö, 17–229.
- POL, Perusopetuslaki nro 628/1998. 21.8.1998.
- Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, STAKES. Oppaita 56. Viitattu 3.9.2014. <http://www.julkari.fi/handle/10024/77129>

KIUSAAMISEN EHKÄISYSUUNNITELMA

Alkusanat

Eräessä hämeenlinnalaisessa yksityisessä päiväkodissa aloitettiin kiusaamista ehkäisevän ja kiusaamiseen puuttumisen suunnitelman laatiminen marraskuussa 2014. Tämän kiusaamista ehkäisevän ja kiusaamiseen puuttumisen suunnitelman ovat laatineet opinnäytetyönään Hämeen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Sanna Yrtti ja Laura Mäki. Suunnitelma on laadittu yhteistyössä päiväkodin koko henkilökunnan sekä päiväkodin lasten vanhempien kanssa.

Suunnitelman laatimista varten järjestettiin neljä keskustelemaan haastattelun kertaa, joissa opiskelijat keräsivät tietoa varhaiskasvattajilta suunnitelman laatimista varten. Haastattelujen lisäksi aineistona käytettiin päiväkodin vanhempainillassa keväällä 2014 vanhemmilta kerättyä aineistoa kiusaamiseen liittyen.

Tämä asiakirja tulee liitettäväksi osaksi päiväkodin omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tämän asiakirjan tarkoituksena on toimia työvälineenä arjen pedagogiikassa varhaiskasvattajille, tukea osaltaan lasten oikeutta turvalliseen päiväkotiympäristöön ja järkevöittää yhteistyötä päiväkodin henkilökunnan ja lasten vanhempien välillä etenkin kiusaamisen vastaisessa työskentelyssä.

Kesäkuussa 2015,

Sanna Yrtti

Laura Mäki

Sisällysluettelo

• Alkusanat	1
• Yleistä	2
• Päiväkodin arvot	3
○ Arvot (kuva 1)	3
• Kiusaamisen määrittelyä	5
○ Kiusaaminen varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaan	6
○ Kiusaamisen muodot (kuva 2)	7
• Kiusaamisen ehkäiseminen	8
○ Kiusaamisen ehkäiseminen varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaan	9
○ Kiusaamisen ehkäisyn keinoja (kuva 3)	10
• Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen	11
○ Keinoja kiusaamisen huomaamiseksi ja tunnistamiseksi (kuva 4)	11
○ Kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvattajien vanhempien näkemysten mukaan	12
○ Kiusaamisen tunnistaminen ja puuttuminen kehä (kuva 5)	12
• Suunnitelman käyttö, arviointi ja päivittäminen	13
• Suunnitelmaan perehdyttäminen ja siitä tiedottaminen	13
• Kirjallisuus	14
• Liitteet	
○ Kiusaamistilanteen dokumentointi	15
○ Päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman arviointi	16
○ Ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma	17

Yleistä

Laki lasten päivähoidosta (26/1973) ja perusopetuslaki (628/1998, 29 §) edellyttävät, että jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen toiminta- ja oppimisympäristöön. Lisäksi perusopetuslaki (628/1998, 29 §) edellyttää, että koulujen tulee laatia suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamisesta ja häirinnältä opetus-suunnitelman yhteydessä. Lisäksi tämä suunnitelma tulee toimeenpanna ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista.

Koska perusopetuslaki kattaa esiopetuksen, edellytetään myös päiväkodeilta suunnitelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kiusaamiseen puuttumiseksi. Suunnitelma tulisi liittää osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa, jos esiopetus tapahtuu päiväkodissa. Kiusaamiseen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen ei ole valmista mallia, vaan suunnitelmassa on huomioitava juuri kyseisessä päivähoitoyksikössä hyväksi havaitut ja tehokkaat keinot.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan toteuttivat sosiaali – ja terveysministeriön rahoittamaa Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa-hanketta vuosina 2009–2010. Selvitys osoitti, että kiusaamisen ehkäiseminen on syytä aloittaa jo varhaiskasvatuksessa ja että kiusaamisen ehkäisyn ja kiusaamiseen puuttumisen suunnitelma tulisi ottaa varhaiskasvatuksessa osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Kiusaaminen on yleistynyt yhä pienempien lasten keskuudessa ja siihen puuttuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on erittäin tärkeää. Hyvän ja turvallisen ilmapiirin luomiseksi meidän pitää kiinnittää huomiota siihen, että jokainen lapsi tulee nähdyksi, hänet kohdataan kunnioittaen ja kohdellaan oikeudenmukaisesti ja tasavertaisesti sekä yksilönä että osana lapsiryhmää.

Lapselle turvallisen toiminta- ja oppimisympäristön järjestäminen on tärkeä osa arjen pedagogiikkaa, joka muotoutuu lasten iän ja taitojen mukaan. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa itsessään kiusaamista ei mainita, mutta perusajatuksena on taata turvalliset ihmissuhteet, toiset huomioonottavien toimintatapojen vahvistaminen ja hyvä ilmapiiri, jossa lapsi voi kokea yhteisöllisyyttä ja osallisuutta.

Tämän suunnitelman tavoitteena on lisätä tietoisuutta kiusaamisilmiöstä ja vaikuttaa kiusaamiseen liittyviin asenteisiin varhaiskasvattajien ja vanhempien keskuudessa. Tavoitteena on johdonmukaistaa ja selkeyttää työtä ja näin sitouttaa ja motivoida henkilökuntaa paremmin työhön. Lisäksi suunnitelma tiivistää vanhempien ja varhaiskasvattajien välistä yhteistyötä ja myös toimii myös työkaluna työn arvioinnissa.

Päiväkodin arvot

Päiväkodin arvoja ovat sitoutuneisuus, turvallisuus, yksilöllisyys ja sensitiivisyys.

Kuva 1

SITOUTUNEISUUS

- Työ- ja hoitoajat
- Yhteiset säännöt
- Pienryhmät
- Leikki

YKSILÖLLISYYS

- Kohdataan lapsi, ollaan läsnä
- Kuunnellaan lapsen persoonaa ja otetaan se huomioon
- Työntekijän omien vahvuuksien käyttö
- Työntekijät myös yksilöitä ja omia persooniaan
- Huomioidaan perheiden tavat, tilanteet ja persoonat
- Kunnioitus arvoja kohtaan

TURVALLISUUS

- Säännöt tiloihin sopivat, sisä- ja ulkosäännöt
- Tietää miten toimia hätätilanteissa
- Fyysinen koskemattomuus
- Retkisäännöt
- Lelujen kunto ja ikätasomukaisuus
- Turvalliset tilat ja välineet
- Aikuisen läsnäolo
- Lapset tietävät säännöt
- Myös henkilökunnalla oikeus henkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen
- Työntekijöiden yksityisyys
- Avaimet tallessa
- Lääkkeet yms. turvallissa paikassa
- Yksilöllinen huomiointi
- Vanhemmat tuovat turvalliset välineet yms.

Päiväkodin arvot

SENSITIIVISYYS

- Lapsen kohtaaminen
- Jokainen lapsi arvokas ja tärkeä
- Pehmeää ja läsnä olevaa työskentelyä
- Tunteiden salliminen
- Syli, halit ja suukot
- Hyväksyvä kosketus lasta kuunnellen
- Työntekijöiden kuunteleminen
- Arvostus ja luottamus
- Kunnioittava kommunikointi
- Rakentava ja kohtelias kritiikki
- Huomioidaan työkaverin jaksaminen ja tuetaan siinä
- Nähdään ja kohdataan perhe aidosti
- Tuetaan perhettä

VANHEMMILTA NOUSSEITA ARVOJA

- Turvallisuus
- Yksilöllisyys
- Virikkeellisyys
- Hyvät tavat niin lapsilla kuin aikuisilla

VARHAISKASVATTAJILTA NOUSSEITA ARVOJA

- Yhteistyö ryhmien, perheiden ja työntekijöiden välillä

Kiusaamisen määrittelyä

Kiusaaminen on sellaista toimintaa, jonka tarkoituksena on loukata tai vahingoittaa toista. Kaikki riidat ja konfliktit eivät kuitenkaan ole kiusaamista, mutta toistuessaan ja pitkään jatkuessaan niistä saattaa tulla sitä. Lapsen henkilökohtainen kokemus kiusaamisesta ja kyky arvioida tapahtunutta on huomioitava. Kiusaamiselle tunnusomaista on jatkuvuus, toistuvuus, tietoisuus, vallan epätasapaino ja uhrin kyvyttömyys puolustautua. Yleisesti kiusaamista määritellään seuraavasti: henkilö on kiusattu, kun hän toistuvia kertoja joutuu negatiivisten tekojen kohteeksi yhden tai useamman henkilön toimesta.

Kiusaaminen on ryhmädynaaminen ilmiö, jolloin kiusaaminen ei tapahdu vain kiusajan ja kiusatun välillä, vaan kaikilla ryhmän jäsenillä on oma roolinsa kiusamisprosessissa. Kiusaamista on selvitetty pääasiassa yksilön ja vallankäytön näkökulmasta sekä ryhmädynaamisena ilmiönä.

Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa erimielisyydet ja konfliktit ovat kuitenkin väistämättömiä, eikä välienselvittely ole välttämättä suoraan negatiivinen asia, vaan sillä voi olla usein myös kehityksellinen ja kasvatuksellinen tehtävä. Ristiriitatilanteiden avulla lapsi oppii tunnistamaan itsessään erilaisia tunnereaktioita ja hallitsemaan niitä. Lisäksi lapsi oppii kykyä ratkaista ristiriitatilanteita sekä selvittämään ja sopimaan riitoja.

Myös ikäryhmien välisiä eroja kiusaamisessa on. Pienillä lapsilla on taipumus käyttää enemmän suoria kuin epäsuoria kiusaamisen muotoja. Kaverisuhteisiin liittyvää psyykkistä kiusaamista on tosin osoitettu esiintyvän jo 3-vuotiailla lapsilla. Alle kouluikäisten lasten kiusaaminen on vähemmän harkittua kuin vanhempien lasten aggressio. Tutkimuksessa päiväkotikäisten lasten keskuudessa on huomattu esiintyvän sekä fyysistä, verbaalista että psyykkistä kiusaamista. Pienten lasten parissa tulee pohtia tarkasti kiusaamisen tietoisuutta ja tarkoituksellisuutta. On haasteellista arvioida, milloin lapset tiedostavat, että heidän toimintansa voi vahingoittaa ja loukata toisia.

Kiusaaminen varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaan

Varhaiskasvattajien ja vanhempien mielestä kiusaaminen on subjektiivinen kokemus, jokainen lapsi kokee tilanteet eri tavalla. Kiusaaminen ilmenee eri-ikäisten lasten kanssa hiukan eri tavalla. Kiusaaminen koetaan pienimmillä lapsilla usein tahattomaksi, isommilla lapsilla kiusaaminen voi olla taas tiedostetumpaa ja harkitumpaa. Kiusaamistilanteiden huomaamisessa vaaditaankin sensitiivisyyttä. Kiusaaminen voi olla myös rajojen hakemista ja aikuisen testaamista. Kuvassa 1 on esitelty kiusaamisen muotoja, johon on sisällytetty myös niitä kiusaamisen muotoja, joita sekä varhaiskasvattajat että vanhemmat ovat tuoneet esiin.

Kiusaamisen muodot

Useat tutkijat jakavat kiusaamisen muodot epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen. Suoralle kiusaamiselle tyypillistä on suora hyökkääminen, kuten esimerkiksi potkiminen, lyöminen ja tavaroiden vieminen. Epäsuoraa kiusaamista on esimerkiksi valehteleminen, toisen selän takana haukkuminen ja eristäminen pois ryhmästä. Kiusaamisen muotoja voidaan jaotella myös fyysiseen, sanalliseen ja psyykkiseen kiusaamiseen. (kuva 1)

FYYSINEN

- pureminen
- töniminen ja tuuppiminen
- räkiminen
- lyöminen
- potkiminen
- nipistely
- kamppaaminen, esteenä oleminen
- vaatteiden repiminen
- tavaroiden heittäminen toista päin
- ahdistelu

PSYKKINEN

- tavaroiden piilottaminen
- lelun vieminen
- leikistä jättäminen
- leikkien sotkeminen
- syrjintä, poissulkeminen
- uhkailu, manipulointi
- kiristäminen
- ilveily, ilmeily
- leikin sääntöjen muuttaminen
- selän takana puhuminen

SANALLINEN

- nimittely
- haukkuminen
- syyttäminen, valehtelu
- hännäminen, lällättäminen, pilkkaaminen
- määräily
- ulkonäön ja vaatetuksen kommentointi

Kiusaamisen ehkäiseminen

Kiusaamisen ehkäisy tulee olla johdonmukaista ja suunnitelmallista. Kiusaamisen ehkäisy on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa jokainen kunnioittaa toinen toistaan. Kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeää, että kasvattaja on sensitiivinen, oikeudenmukainen ja kohtaa lapset tasa-arvoisesti. Kiusaamisen ehkäisy on osa arjen pedagogiikkaa ja osa laadukasta varhaiskasvatusta. Jokaiseen päivähoitoyksikköön laadittava käytännönläheinen ja konkreettinen kiusaamisenehkäisysuunnitelma tulisi olla toimintaa ohjaava suunnitelma ja näin tärkeä osa kiusaamisen ehkäisyä.

Kiusaamisen ehkäisyn tavoitteena on opettaa lapselle erilaisia tapoja toimia ryhmässä. Ei ole yhtä oikeaa tapaa ehkäistä kiusaamistilanteita, sillä jokainen lapsiryhmä ja yksilö ovat erilaisia. Kiusaamisen ehkäisy vaatiikin jatkuvaa työtä ja muuntautumiskykyä. Varhaiskasvattajien tulee osata yhdessä ratkaista, millaiset keinot ovat toimivia ja tehokkaita juuri sen hetkisellemme lapsiryhmälle.

Kiusaamiseen ehkäisyssä aikuisen rooli on keskeisin. Aikuisen tulee kiinnittää huomiota ennen kaikkea negatiivisen vuorovaikutuksen tunnistamiseen ja katkaisemiseen, lasten leikkien ohjaamiseen, leikkeihin osallistumiseen, kaverisuhteiden tukemiseen ja niin sanottujen siirtymävaiheiden tukemiseen. Aikuisen havainnointi, suunnitelmallisuus ja pedagoginen työote korostuvat näissä tilanteissa.

Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteistyö on äärimmäisen tärkeää kiusaamisen ehkäisyssä, kiusaaminen on aina myös kodin asia. Kodin kasvatusarvoista ja tapakasvatuksesta keskusteleminen on tärkeää ja päiväkodin henkilökunnan velvollisuus on kertoa vanhemmille kiusaamisesta ja auttaa yhdessä vanhempien kanssa lasta löytämään muunlaisia toimintamalleja ja – tapoja ratkaista tilanteita. Vanhempien tulee olla tietoisia päiväkodin säännöistä sekä toimintatavoista. Kiusaamisen ehkäisy edellyttää kasvatuskumppanuutta ja johdonmukaisuutta vanhempien ja varhaiskasvattajien välillä.

Kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen on päivähoidon ja vanhempien yhteinen asia. Henkilökunnan tehtävänä on lisätä vanhempien tietoisuutta kiusaamisesta ilmiönä. Kiusaamisen ehkäisyssä kasvatuskumppanus ja yhteiset arvot vanhempien ja päivähoidon välillä ovat erityisen tärkeitä.

Vanhempien osallistaminen teemaan, esimerkiksi aihetta käsittelevien vanhempainiltojen kautta ja tietoisuuden lisääminen aiheesta on tärkeää, jotta kiusaamiseen puuttuminen tuo toivotun tuloksen ja kiusaaminen loppuu. Vanhempien tuki on päivähoidon henkilöstölle ensiarvoisen tärkeää.

Kiusaamisen ehkäiseminen varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaan

Varhaiskasvattajien konkreettisia tapoja ehkäistä kiusaamista ovat hellän, hyvän kosketuksen opettelu, keskustelu, yhdessä tehtyjen sääntöjen kertaus, kivan kaverin teot ja ohjattu leikki. Kiusaamista ehkäiseviä keinoja ovat myös erilaisuuden sietäminen, aikuisten yhtenäinen linja, ryhmäyttäminen, nollatoleranssi kiusaamiseen, lapsen tunteminen ja sensitiivisyys, aikuisen läsnäolo. Päiväkodilla on kuukausittain vaihtuva tema ja helmikuisin teemana on ollut ystävyys.

Varhaiskasvattajien haastatteluista nousi esiin, että yli kaksi vuotiaiden lasten parissa kiusaamista voidaan ehkäistä esimerkiksi ystävyysteemaan liittyvän kirjallisuuden ja leikin avulla. Alle kaksi vuotiaiden lasten kanssa kiusaamisen ehkäisy koetaan tapahtuvaksi pääosin konkreettisissa tilanteissa, jolloin kiusaamisen ehkäisy on jo itseasiassa puuttumista.

Vanhemmat kokevat tärkeäksi, että lapsille opetetaan tunteista puhumista ja tunteiden ilmaisemista positiivisin keinoin ja lapsia ohjataan kunnioittamaan toista ja sietämään erilaisuutta.

Kiusaamisen ehkäisysuunnitelma

Kiusaamisen ehkäisyn keinoja (Kuva 3). Kuvassa on sisällytetty päiväkodin aikuisten keinoja kiusaamisen ehkäisyssä.

KIUSAAMISEN EHKÄISYN KEINOJA

- sääntöjen laatiminen yhdessä lasten ja vanhempien kanssa
- tarvittaessa yhteiset sopimukset yksilökohtaisesti lapsen kanssa
- positiivinen palaute
- ryhmäyttäminen
- kiusaamisenehkäisysuunnitelma
- aikuisten asenteiden tarkistaminen
- tapa- ja moraalikasvatus
- kasvatuskumppanuus, vanhempien osallisuus
- lasten osallisuuden vahvistaminen
- leikin havainnointi, ohjaus ja osallistuminen
- sosiaalisten taitojen tukeminen
- aggression hallinnan tukeminen
- erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioiminen
- lapsen itsetunnon vahvistaminen
- tasa-arvokasvatus, erilaisuuden hyväksymisen opettelu
- lapsiryhmän tunteminen

Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen

Tilanteiden huomaaminen ja tunnistaminen on edellytys sille, että kiusaamiseen voidaan puuttua oikein ja tilanteen vaatimalla tavalla. Kasvattajan velvollisuus on toimia kiusaamista ennaltaehkäisevästi, osata tunnistaa kiusaaminen, puuttua siihen yhdessä sovitulla tavoilla sekä osata havainnoida lasta ja ryhmässä vallitsevia vuorovaikutussuhteita. Tärkeintä on ottaa lapsen oma kokemus huomioon. Kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta tulee aina keskustella huoltajien kanssa.

Kuva 4

KEINOJA KIUSAAMISEN HUOMAAMISEKSI JA TUNNISTAMISEKSI

- Havainnoi lasten leikkejä sekä sisällä että ulkona
- Keskustele lasten kanssa kiusaamisesta ja ystävyydestä
- Keskustele ja kysele lapsilta kiusaamiseen liittyvistä asioista, kuten missä negatiivisia tekoja tapahtuu
- Rohkaise lapsia kertomaan, kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua
- Tee yhteistyötä vanhempien kanssa, rohkaise heitä ottamaan yhteyttä
- Tee jäsenkyselyjä haastatteluja lasten kanssa (ota valokuvia mukaan tueksi)
- Käytä kuvia, jotka esittävät erilaisia kiusaamistilanteita
- Lue lasten kanssa erilaisia aihetta käsitteleviä kirjoja
- Tarkkaile ja tutki lähemmin lasten yhteistoimintaa ryhmässä ja dokumentoi havaintosi

Kiusaamiseen puuttuminen pienten lasten parissa on vielä melko helppoa, sillä pienten lasten sosiaaliset suhteet eivät ole vielä kovin monimutkaisia ja lapset kertovat herkästi asioistaan. Pieneltä lapselta saattaa kuitenkin puuttua sanat ja käsitteet kertoa kiusaamisesta. Toisaalta taas lapsi voi kertoa monenlaisista asioista kiusaamisen nimellä. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista ehkäisevän työn tulee painottua lasten havainnoimiseen.

Kaikkiin ryhmässä esiintyviin kiusaamistilanteisiin ja konflikteihin tulee puuttua. Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää aikuiselta tietoisuutta siitä, mitä on tapahtunut. Pienelle lapselle aikuisen vakava suhtautuminen kiusaamistilanteeseen kertoo siitä,

Kiusaamisen ehkäisy suunnitelma

että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää. On tärkeää myös seurata sitä, loppuuko kiusaaminen puuttumisen jälkeen. On myös tarpeellista pohtia, milloin tilanne vaatii ulkopuolista konsultointia, esimerkiksi erityislastentarhanopettajaa.

Puuttumiseen tulee luoda sellainen rakenne, että kaikki osapuolet tietävät miten toimitaan kun kiusaamistilanne tulee esiin. Vanhempien tulee tietää kehen he ottavat yhteyttä, miten päiväkodin henkilöstö aikoo selvittää tilanteen, miten heitä informoidaan, miten vanhemmat osallistuvat selvittelyyn ja miten tilannetta seurataan.

Kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvattajien ja vanhempien näkemysten mukaan

Varhaiskasvattajien keinoja kiusaamisen puuttumiseen ovat esimerkiksi keskustelu ja tilanteen selvittäminen, anteeksipyyttäminen, tilanteen rauhoittaminen esimerkiksi tilan ja leikkiryhmien jakamisella. Isompien lasten kanssa pyritään siihen, että lapset itse miettivät ratkaisua tilanteelle.

Vanhempien taholta tärkeäksi koetaan johdonmukainen ja keskusteleva puuttuminen kiusaamiseen. Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteinen linja ja yhteydenpito ovat merkityksellisiä puuttuttaessa kiusaamiseen. Vanhemmat kokivat tärkeäksi välittömän puuttumisen ja että aikuiset ottavat kaikki tilanteet vakavissaan. Varhaiskasvattajien tavoin vanhemmat pitivät merkittävänä puuttumisen keinoina tilanteiden selvittämistä ja kaikkien osapuolten kuulemista.

Kuva 5

Kiusaamisen ehkäisy-suunnitelma

Suunnitelman käyttö, arviointi ja päivittäminen

Kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen suunnitelma liitetään varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tämä suunnitelma on päivähoitoyksikkökohtainen, jonka pohjalta voi halutessaan tehdä ryhmäkohtaiset suunnitelmat.

Suunnitelma tulee käydä läpi ja päivittää vuosittain. Päivähoitoyksikkö määrittää ajankohdan itse, mutta luontevinta suunnitelman läpikäyminen ja päivittäminen on tehdä toimintakauden alussa, eli elo-syyskuussa. Suunnitelman käyttöä ja toimintaa tulee arvioida säännöllisesti ja tarpeen mukaisesti.

Suunnitelmaan perehdyttäminen ja siitä tiedottaminen

Koko henkilökunnan tulee perehtyä kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelmaan. Myös uudelle työntekijälle tulee perehdyttää kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelma hänen aloittaessaan työt. Vanhemmille tulee tiedottaa suunnitelmasta vanhempainillassa ja osallistaa vanhempia suunnitelman päivittämisessä. Suunnitelmaa tulee säilyttää perehdytyskansiossa ja osana päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

KIRJALLISUUS

- Pienet oppimassa. Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J. 2010.
- Kiusanhenki lapsen kengissä. Harjunkoski, S. & Harjunkoski, R. 1994.
- Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Hamarus, P. 2008.
- Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Salmivalli, C. 2003.
- Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014.
- Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011.
- Kiusaavatko pienetkin lapset? Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010.

KIUSAAMISTILANTEEN DOKUMENTOINTI

Kiusaamistilanteeseen puuttuu heti paikalla oleva aikuinen. Tilanne rauhoitetaan ja selvitetään kaikkien osapuolten kesken. Tärkeää on myös jokaisen lapsen tasapuolinen kuunteleminen.

Mitä tapahtui:

Kuka oli osallisena:

Mitä olisi voinut tehdä toisin:

Miten tilanteeseen puututtiin:

Miten tilanne ratkaistiin:

Tiedottaminen perheelle harkinnan ja tarpeen mukaan:

Jatkoseuranta:

Kiusaamisen ehkäisysuunnitelma

Päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman arviointi

Toimintakausi:

Päivähoitoyksikkö:

MITÄ ON KIUSAAMINEN?	KIUSAAMISEN EHKÄISY
KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN	SUUNNITELMAN ARVIOINTI

Kiusaamisen ehkäisysuunnitelma

Ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma

Toimintakausi:

Lapsiryhmä:

Päivämäärä:

Läsnäolijat:

KIUSAAMISEN EHKÄISY

KONKREETTISET EHKÄISYN JA
PUUTTUMISEN KEINOT JA
TOIMINTATAVAT

KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN

JUURI TÄSSÄ RYHMÄSSÄ
PARHAITEN TOIMIVAT
KEINOT